

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

5/2009

© Конституційний Суд України, 2009

Редакційна рада

- А. Стрижак** — Голова Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук (голова Редакційної ради)
- Ю. Баулін** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України (заступник голови Редакційної ради)
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік АПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — професор кафедри публічного права юридичного факультету Міжнародного Соломонового університету, доктор юридичних наук

Згідно з постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 р. № 1-05/07 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

Акти Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України 6

Окрема думка судді Конституційного Суду України Маркуш М. А.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України 15

Окрема думка судді Конституційного Суду України Стрижака А. А.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України 23

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом) 26

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України

«Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» 37

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Вдовіченка С. Л.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» 43

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» 44

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шишовського Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої, шостої статті 136, пункту 1, підпункту 1 пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України 50

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Швеця Олега Григоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» 53

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Татарінцева Володимира Михайловича щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України та стосовно відповідності Конституції України (конституційності) і законам України окремих рішень судів загальної юрисдикції 56

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення Буха-

ленкова С. О. заступником Голови Фонду державного майна України» 59

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 р. № 702 та Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору з голографічними захисними елементами і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів» 61

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про звільнення Монтрезора І. Л. з посади заступника Міністра оборони України» 64

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов'язків голів місцевих державних адміністрацій 66

Зовнішні зв'язки Конституційного Суду України

Липень – вересень 2009 року 75

Теорія та практика конституційної юрисдикції

М. Маркуш. Шляхи підвищення ефективності виконання рішень Конституційного Суду України: теоретичні та практичні аспекти 76

Ю. Барабаш. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики Конституційного Суду України) 89

Вітаємо ювілярів! 98

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України

м. Київ
30 червня 2009 року
№ 16-рп/2009

Справа № 1-17/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи згідно з пунктом 2 статті 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є виникнення спірних питань щодо конституційності окремих положень статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України, виявлених у процесі загального судочинства.

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням вирішити питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс), якими судам надано право:

— скасовувати постанови про порушення кримінальної справи у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, у встановлений суддею строк;

— розглядати справи щодо оскарження постанов про порушення кримінальної справи без участі у судовому засіданні прокурора;

— виносити постанови про відмову в порушенні кримінальної справи у разі задоволення скарг на постанови про порушення кримінальної справи та скасуванні відповідних постанов.

2. Свої позиції щодо порушених у конституційному поданні питань висловили Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України, Державний департамент України з питань виконання покарань, апеляційні суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, вчені Київського національного університету внутрішніх справ, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського державного університету внутрішніх справ, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії прокуратури України, Національної академії Служби безпеки України, Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, Харківського національного університету внутрішніх справ.

3. Конституційний Суд України, розглядаючи порушені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. У Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нор-

мативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8); права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частини перша, друга статті 55).

Суди здійснюють правосуддя з метою забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави. Винесення судом законного, обґрунтованого і справедливого рішення неможливе без проведення ним всебічного, повного, об'єктивного дослідження усіх обставин справи. При цьому судові рішення повинно базуватись на принципах верховенства права, неупередженості, незалежності, змагальності сторін та рівності усіх учасників судового процесу.

3.2. Кримінальне судочинство здійснюється судами загальної юрисдикції, до повноважень яких належить як вирішення в процесі розгляду кримінальної справи по суті питання винуватості (невинуватості) особи у вчиненні злочину, так і судовий контроль за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів під час проведення ними дізнання та досудового слідства. Метою судового контролю є своєчасне забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина.

Постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, з дотриманням правил підсудності (частина перша статті 236⁷ Кодексу).

Законодавчо закріплене право на оскарження до суду названих постанов створює кожному умови для захисту порушених прав і свобод, їх відновлення, сприяє виконанню завдань кримінального судочинства та є одним із способів забезпечення правопорядку в державі.

Судовий контроль за правомірністю порушення кримінальної справи є дією гарантією прав і свобод людини і громадянина, що забезпечує реалізацію права особи на судовий захист та не допускає зловживань з боку посадових та службових осіб правоохоронних органів.

4. Відповідно до положень Конституції України судові рішення є обов'язковими до виконання на всій території України; обов'язковість рішень суду є однією із основних засад судочинства, яка гарантує ефективне здійснення правосуддя; за неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності (частина п'ята статті 124, пункт 9 частини третьої, частина п'ята статті 129).

Конституційний Суд України вважає, що виконання всіма суб'єктами правовідносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утверджує авторитет держави як правової.

Згідно з пунктом 4 частини третьої статті 236⁸ Кодексу у постанові про відкриття провадження за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи зазначається строк подання до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято

рішення про порушення справи. Постанова судді про відкриття провадження набирає законної сили з моменту її винесення і підлягає негайному виконанню; орган дізнання, слідчий або прокурор, у провадженні якого знаходиться справа, зобов'язаний у встановлений суддею строк подати до суду вказані матеріали (частини п'ята, шоста статті 236⁸ Кодексу).

Надання матеріалів, відповідно до яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, є обов'язком органів дізнання, слідчого, прокурора, які, враховуючи строки розгляду судом скарг на постанови про порушення справи, повинні вжити всіх необхідних заходів для своєчасного їх направлення до суду. Невиконання чи неналежне виконання цього обов'язку може бути підставою для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Наявність у розпорядженні вказаних матеріалів дає суду можливість перевірити доводи сторін щодо законності постанови про порушення кримінальної справи, оскільки відомості щодо наявності приводів, достатності підстав та джерел отримання даних для її винесення містяться виключно у цих матеріалах. Відповідно до положень частини сьомої статті 236⁸ Кодексу у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення справи.

Системний аналіз положень цієї статті дає підстави вважати, що їх зміст допускає можливість невиконання органом дізнання, слідчим, прокурором обов'язку, покладеного на них судом, щодо надання зазначених матеріалів.

Законодавче закріплення права суду скасовувати постанови про порушення кримінальної справи в порядку, визначеному частиною сьомою статті 236⁸ Кодексу, зумовлює винесення судом рішення, яке ґрунтується не на всебічному, об'єктивному, повному дослідженні всіх матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, а лише на юридичному факті неподання без поважних причин до суду цих матеріалів у встановлений суддею строк.

На думку Конституційного Суду України, розгляд справи за відсутності матеріалів, згідно з якими було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, позбавляє учасників процесу права на судовий захист, що вбачається зі змісту положень частини першої статті 55 Конституції України. Крім того, скасування постанови про порушення кримінальної справи з названої підстави виключає змагальність сторін, а також свободу в наданні ними суду своїх аргументів, що стосується предмета спору, і у доведенні перед судом їх переконливості для обґрунтування правомірності чи неправомірності порушення справи.

Таким чином, частина сьома статті 236⁸ Кодексу не відповідає приписам частини першої статті 55, частини п'ятої статті 124, пунктів 4, 9 частини третьої статті 129 Конституції України.

5. За частиною дев'ятою статті 236⁸ Кодексу обов'язок доведення правомірності порушення справи покладається на прокурора, неявка якого в судові засідання не перешкоджає розгляду справи.

Конституційний Суд України вважає, що цей обов'язок впливає із конституційно визначеної функції прокуратури України щодо здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність,

дізнання і досудове слідство. Метою участі прокурора в процесі судового розгляду скарг на постанови про порушення кримінальної справи є надання доводів і аргументів на підтвердження правомірності порушення справи та можливого спростування тверджень іншої сторони судового процесу про незаконність чи необґрунтованість постанови, що забезпечує дотримання змагальності сторін як основної засади судочинства (пункт 4 частини третьої статті 129 Конституції України).

Органи прокуратури України зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для забезпечення участі прокурора у процесі судового розгляду справ зазначеної категорії. Неналежна організація участі прокурора в процесі, а також його відсутність у судовому засіданні без поважних причин може бути підставою для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Допускаючи розгляд справ за відсутності у судовому засіданні прокурора, законодавець по суті звільнив прокурора від належного виконання функції, передбаченої пунктом 3 статті 121 Конституції України.

Таким чином, Конституційний Суд України зазначає, що участь прокурора під час судового розгляду справи за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи повинна бути обов'язковою. Положення частини дев'ятої статті 236⁸ Кодексу, яке уповноважує суд розглядати справу щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи за відсутності в судовому засіданні прокурора, є таким, що не відповідає вимогам пункту 3 статті 121, пункту 4 частини третьої статті 129 Конституції України.

6. Розглядаючи скаргу на постанову про порушення справи, суд повинен перевіряти наявність приводів і підстав для винесення зазначеної постанови, законність джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення справи, і не вправі розглядати й заздалегідь вирішувати ті питання, які вирішуються судом при розгляді справи по суті (частина п'ятнадцята статті 236⁸ Кодексу).

За результатами розгляду скарги, залежно від того, чи були при порушенні справи додержані вимоги статей 94, 97, 98 Кодексу, суддя своєю мотивованою постановою залишає скаргу без задоволення або задовольняє скаргу, скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову в порушенні справи (пункти 1, 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кодексу).

Уповноваження судів загальної юрисдикції виносити постанови про відмову в порушенні кримінальної справи в порядку, передбаченому пунктом 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кодексу, суперечить закріпленому в статті 6 Конституції України принципу поділу влади, оскільки проведення дізнання, слідства та складання досудових процесуальних документів у справах публічного обвинувачення не є предметом судочинства у кримінальних справах (частина третя статті 124 Основного Закону України).

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кодексу стосовно уповноваження судів загальної юрисдикції виносити постанови про відмову в порушенні справи у разі задоволення скарг на постанови про порушення справи та їх скасування не відповідає вимогам статті 6, частини третьої статті 124 Конституції України.

7. Досліджуючи справу, Конституційний Суд України виявив ознаки невідповідності Конституції України окремого положення пункту 3 частини дванадцятої статті 236⁸ Кодексу і вбачає за необхідне на підставі частини третьої статті 61 Закону України «Про Конституційний Суд України» вирішити питання щодо його конституційності.

У пункті 3 частини дванадцятої статті 236⁸ Кодексу вказано, що суддя у судовому засіданні, перевіrivши явку сторін, заслуховує думку прокурора, якщо він з'явився у судове засідання.

Конституційний Суд України вважає, що положення Кодексу «якщо він з'явився у судове засідання» допускає відсутність прокурора у судовому засіданні під час розгляду справи за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи, тому воно не відповідає вимогам пункту 3 статті 121, пункту 4 частини третьої статті 129 Конституції України з мотивів, наведених у пункті 5 мотивувальної частини цього Рішення.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 67, 69, 73, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України:

— «у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення справи» (частина сьома);

— «неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи» (міститься в частині дев'ятій);

— «якщо він з'явився у судове засідання» (застосоване в пункті 3 частини дванадцятої);

— «і виносить постанову про відмову в порушенні справи» (міститься в пункті 2 частини шістнадцятої).

2. Положення частин сьомої, дев'ятої, пункту 3 частини дванадцятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 16-rp/2009 dated June 30, 2009 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of provisions of Articles 236.7⁸, 236.9⁸, 236.16.2⁸ of the Code on Criminal Procedure of Ukraine*

The Constitution reads:

«The human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognised in Ukraine as the highest social value.

Human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State. The State is answerable to the individual for its activity. To affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State» (Article 3);

«The Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it» (Article 8.2);

«Human and citizens' rights and freedoms are protected by the court.

Everyone is guaranteed the right to challenge in court the decisions, actions or omission of bodies of state power, bodies of local self-government, officials and officers» (Articles 55.1 and 55.2).

Courts administrate justice with the aim of ensuring protection of human and citizens' rights and freedoms, rights and lawful interests of legal entities, interests of society and state. Rendering a lawful, reasoned and fair court decision is impossible without a comprehensive, full-scale and impartial examination of all circumstances of a case. Furthermore, a court decision shall be founded on the principles of the rule of law, unbiased approach, independence, adversarial procedure and equality of all participants in the court proceedings.

Criminal justice is administered by the courts of general jurisdiction. Their authorities include both deciding on the issue of guiltiness (innocence) of a person in committing a crime on merits and judicial supervision over law enforcement bodies in order to ensure legality (the due process of law) during inquiry and pre-trial investigation. The objective of judicial supervision is to provide timely protection of human and citizens' rights and freedoms.

A complaint against an order on the initiation of criminal prosecution¹ of a particular person or on opening criminal proceedings upon the fact of committing a crime issued by an inquiry body, investigator or a public prosecutor may be lodged with a local court according to the rules of territorial and subject matter jurisdiction (Article 236.7⁷ of the Code)².

¹ According to the Code on Criminal Procedure, there are two instances when criminal proceedings are opened. While in the first instance criminal prosecution is conducted against a particular person (persons) from the beginning of investigation, in the second criminal proceedings are opened upon the fact of committing a crime due to the impossibility to identify at this stage of investigation a particular person (persons) to be prosecuted. Hereinafter the expression «criminal proceedings» refers to both instances.

² For the purposes of this Article the location of the body or the place of work of the official that issued the order determines a territorial jurisdiction.

Pursuant to Articles 124.5 and 129.3.9 of the Constitution, judicial decisions are binding throughout the whole territory of Ukraine. A binding character of judicial decisions is one of the fundamental principles of judiciary, a guarantee of its effectiveness. According to Article 129.5 of the Constitution, persons liable for the contempt of the court or the judge shall be brought to legal responsibility.

According to Article 236.3.4⁸ of the Code, a court order on opening court proceedings upon a complaint against an order on opening criminal proceedings shall set the term within which the documents on the basis of which criminal proceedings were opened are to be submitted. Such a court order shall enter into force and be executed immediately after its issuing (Article 236.5⁸). An inquiry body, investigator or a public prosecutor responsible for this case is obliged to submit the mentioned materials to the court within the term set by the court order (Article 236.6⁸).

Submission of the materials on the basis of which criminal proceedings were opened is an obligation of inquiry bodies, investigator and public prosecutor. Given the terms within which a court shall review complaints against orders on opening criminal proceedings, the mentioned persons shall take all measures necessary for these materials to be timely submitted to the court. Failure to fulfill this obligation may be considered as the grounds for the legal responsibility of the persons liable.

Availability of these materials allows the court to examine the arguments of the parties concerning lawfulness of an order on opening criminal proceedings. Only on the basis of these materials the court may verify the existence of causes and validity of grounds, as well as sources of receiving information, needed for issuing an order on opening criminal proceedings. By virtue of Article 236.7⁸ of the Code, in case of failure to submit the materials on the basis of which the criminal proceedings were opened to the court within the term set by a judge, the judge may recognise the absence of such materials as the grounds for an order on opening criminal proceedings to be annulled.

Article 236.7⁸ of the Code empowering courts to annul an order on opening criminal proceeding allows rendering court decisions that are founded not on full-scale, impartial and comprehensive examination of all materials on the basis of which criminal proceedings were opened but solely on the fact that these materials were not submitted to the court within the term set by a judge.

Judicial review of a case without the materials on which basis criminal proceedings were opened debars the participants in the proceedings the right to judicial protection enshrined in Article 55.1 of the Constitution. Furthermore, annulment of an order on opening criminal proceeding on the mentioned grounds excludes adversarial principle, the freedom of the parties to present their arguments relevant to the dispute and to prove their weight before the court in order to substantiate lawfulness or unlawfulness of opening criminal proceedings.

Under Article 236.9⁸ of the Code, the burden of proving the lawfulness of opening criminal proceedings is on a public prosecutor whose failure to appear before the court shall not hinder examining the case.

The Constitutional Court infers a public prosecutor's obligation to prove the lawfulness of opening criminal proceedings from the constitutional functions of Prokuratura to supervise over the bodies which conduct operative-investigatory

activities, inquiry and pre-trial investigation¹. A public prosecutor participates in judicial review of complaints against an order on opening criminal proceedings with the aim of presenting arguments to prove the lawfulness of opening criminal proceedings and possible negating statements of another side. This is to ensure that adversarial principle — a fundamental principle of justice — is observed (Article 129.3.4 of the Constitution).

Public prosecutor's offices should take all the necessary measures to ensure the participation of a public prosecutor in judicial review of this type of cases. Improper organisation of the participation of a public prosecutor in judicial review, as well as his failure to appear before the court due to invalid reasons, may be the grounds for bringing the liable persons to legal responsibility. The legislator, allowing the possibility to review cases in the absence of a public prosecutor, basically released a public prosecutor from a proper performance of the function provided for by Article 121.3 of the Constitution.

The participation of a public prosecutor in judicial review of a complaint against an order on opening criminal proceedings shall be compulsory.

Reviewing a case upon a complaint against an order on opening criminal proceedings, the court shall verify the existence of causes and grounds for opening criminal proceedings, as well as the lawfulness of sources of information, on which basis criminal proceedings were opened. At the same time, the court may not examine and decide on the issues which shall be decided during the examination of a case on merits (Article 236.15⁸ of the Code).

Having reviewed a complaint against an order on opening court proceedings, depending on whether the requirements of Articles 94, 97, 98 of the Code were observed, a judge shall, by issuing a reasoned court order, either dismiss a complaint or annul the order on opening criminal proceedings followed by a court order on refusal to open criminal proceedings (Articles 236.16.1⁸, 236.16.2⁸ of the Code).

Article 236.16.2⁸ of the Code empowering courts to issue orders on refusal to open criminal proceedings is inconsistent with the principle of the division of power provided for by Article 6 of the Constitution. Such a conclusion is based on Article 124.3 of the Constitution from which it follows that inquiry, investigation and construction of pre-trial procedural documents in public prosecution cases is not the subject matter of judicial examination of such cases.

The unconstitutionality of another provision of Article 236.12.3⁸ which reads: «a judge, after verifying the presence of the parties, shall hear the opinion of a public prosecutor if he or she appears before the court» was established. The clause «if he or she appears before the court» allows a public prosecutor not to appear before the court in judicial review of a case upon a complaint against an order on opening criminal proceedings. Therefore this provision does not comply with the requirements of Articles 121.3 and 129.3.4 of the Constitution.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

¹ According to the Ukrainian law, Prokuratura is a system of public prosecutor's offices of different levels with a Public Prosecutor General Office on the top.

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) provisions of Article 236⁸ of the Code on Criminal Procedure of Ukraine:

— «if the materials on the basis of which the criminal proceedings had been opened were not submitted to the court within the term set by a judge, the judge may recognise the absence of such materials as the grounds for an order on opening criminal proceedings to be annulled» (Article 236.7⁸);

— «whose [public prosecutor's] failure to appear before the court shall not hinder examining the case» (Article 236.9⁸);

— «if he or she [public prosecutor] appears before the court» (Article 236.12.3⁸);

— «and issues an order on refusal to open criminal proceedings» (Article 236.16.2⁸).

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Маркуш М. А.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸
Кримінально-процесуального кодексу України

Рішенням Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009 визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України:

— «у разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк суддя вправі визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення справи» (частина сьома);

— «неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи» (міститься в частині дев'ятій);

— «і виносить постанову про відмову в порушенні справи» (міститься в пункті 2 частини шістнадцятої).

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю окрему думку стосовно Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс) щодо порядку судового розгляду скарг на постанови про порушення кримінальної справи (далі — Рішення).

Вважаю, що висновки Конституційного Суду України, зроблені в пунктах 4, 5 мотивувальної частини та в абзацах першому, другому, третьому пункту 1 резолютивної частини Рішення, не мають свого належного обґрунтування, суперечать доктринальним підходам теорії змагальності в кримінальному процесі,

зокрема ролі суду щодо забезпечення однакових можливостей реалізації сторонами своїх функцій та обов'язків. Рішення суттєво впливає на гарантії щодо перспективи розгляду скарги по суті та можливості реалізації громадянами прав на доступ до правосуддя, ефективний судовий захист, здійснення правосуддя незалежним судом, публічний розгляд справи впродовж розумного строку, подолання неправомірних перешкод у розгляді скарги, рівності можливостей сторін через отримання преференції стороною обвинувачення зловживати своїми обов'язками.

1. Судовий захист — це вид державного захисту, який є гарантією і конкретним засобом ефективного поновлення громадянина в правах через правосуддя. **Це право не може бути обмежено** навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002 у справі щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб)¹.

Судовий контроль за органами досудового слідства полягає у тому, щоб **забезпечити особі гарантію захисту її прав та інтересів** у суді ще на стадії досудового слідства, яка є найбільш закритою та на якій вчиняється найбільше порушень щодо прав людини.

Основним завданням суду при виконанні функцій судового контролю є встановлення факту, чи дійсно права і свободи людини було порушено або вони порушуються; **чи було створено або створюються перешкоди для їх реалізації**; чи має місце інше ущемлення прав і свобод; які перешкоди він зобов'язаний поновити або усунути для їх реалізації. При цьому суд, розглядаючи скарги, не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, які він вирішує при розгляді кримінальної справи по суті, бо це буде порушенням конституційних засад правосуддя (Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003)². За допомогою судового контролю здійснюється перевірка законності рішень і дій органів дізнання та досудового слідства, а тому суд мав законодавчо закріплений у статті 236⁸ Кодексу ефективний правовий механізм, який забезпечував право громадян на справедливий суд і публічний розгляд скарги щодо порушення кримінальної справи в установлені законом строки (упродовж розумного строку), дотримання прав і свобод особи, верховенство права, **рівність усіх перед законом і судом, гарантії перспективи розгляду справи по суті, доступ до правосуддя** тощо.

Особа, права якої порушуються на стадії досудового слідства, **не може бути позбавлена судового захисту і повинна мати гарантовану перспективу такого захисту, а суд повинен мати широкі можливості у поновленні її прав та інтересів**. Тому саме інститут судового контролю повинен забезпечити гарантію оскарження всіх рішень, діянь органів досудового слідства, прокурора, які здатні завдати шкоди конституційним правам і свободам учасників кримінального судочинства

¹ Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2001–2002. Книга 3. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — С. 248–254.

² Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003. Книга 4. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 121–129.

або створити труднощі в доступі громадян до суду (статті 110, 234–236⁶ Кодексу та інші), тобто правосуддя звертається до принципів, однаково застосовуваних «до всіх і протиставляється будь-яким конкретним наказам чи привілеям»¹. Конституційний Суд України у Рішенні від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 у справі щодо конституційності статті 248³ ЦПК України заклав правову позицію, за якою недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством **не може бути перепорою** для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури (абзац шостий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини). Конституційний Суд України визнав неконституційними положення частини третьої статті 236 Кодексу, які **перешкоджали розгляду судом скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи**².

Кожен, хто вважає, що його права і свободи порушуються, повинен мати право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо порушення вчинили особи, діючи в ролі офіційних осіб (стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція)³. Громадянин звертається до суду зі скаргою на постанову про порушення кримінальної справи за захистом своїх прав на стадії досудового слідства з тим, щоб суд здійснив судовий контроль і за наявності такого порушення негайно поновив порушені його права. При цьому жодним органом не може бути ускладнено доступ до правосуддя чи обмежено його право в розумний термін, без невинуватої затримки «одержати» ефективне і справедливе правосуддя (стаття 6 Конвенції). До рішень і дій, які ускладнюють доступ до правосуддя та невинувато затримують одержання ефективного і справедливого правосуддя, беззаперечно належать випадки, коли без поважних причин оскаржений акт досудового слідства, прокурора не подається оперативно до суду; коли особи, дії чи рішення яких оскаржено, умисно, без поважних причин затягують розгляд справи через неявку до суду чи ненадання негайно суду належних матеріалів.

Змагальність — демократична форма процесу⁴, наділена рисами, характерними для демократії певного історичного періоду, історичної епохи⁵, змістом якої є спір про **право рівних сторін**, обвинувача й обвинуваченого, перед безстороннім суддею⁶, який розглядає справу у межах сформульованого, за їхньою допомогою, обвинувачення, а принципи є механізмом для її забезпечення.

¹ Хайек Ф. А. Право, законодавство та свобода — нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії. Політичний устрій вільного народу. — Т. 3. — К.: Сфера, 2000. — С. 124.

² Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2001–2002. Книга 3. — К.: Юрінком Інтер. — С. 248–258.

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13; 2006. — № 32.

⁴ Див.: Давлетов А. Проблема состязательности решена в УПК РФ неудачно // Российская юстиция. — 2003. — № 8. — С. 16–17; Мизулина Е. Б. О модели уголовного процесса // Известия вузов. Правоведение, 1989. — № 5. — С. 51.

⁵ Див.: Строгович М. С. Природа советского уголовного процесса и принцип состязательности. — М., 1939. — С. 103.

⁶ Див.: Кони А. Ф. Соч. — М., 1966. — С. 371.

Принцип змагальності діє у всіх стадіях кримінального судочинства, зокрема і при реалізації судом функції судового контролю на стадії досудового слідства, і ґрунтується на розмежуванні функцій сторін, які є рівноправними, а судом забезпечується однакова можливість реалізувати сторонами свої функції і відстоювати свої позиції та справедливе й неупереджене вирішення спору. Суд повинен бути незалежним в оцінці доказів, тому активність суду та його свобода при здійсненні функції судового контролю не повинні бути обмеженими жодною зі сторін і не залежати від їх волі чи бажання. Тільки законодавче забезпечення механізмів реалізації судом функції судового контролю через гарантії реалізації ним принципів незалежності суду й свободи оцінки доказів дає можливість йому бути об'єктивним і безстороннім¹.

2. В абзаці дев'ятому пункту 4 мотивувальної частини Рішення зроблено хибний висновок про те, що частина сьома статті 236⁸ Кодексу не відповідає приписам частини першої статті 55, частини п'ятої статті 124, пунктів 4, 9 частини третьої статті 129 Конституції України.

Зазначений висновок ґрунтується на таких аргументах:

1) «системний аналіз положень» статті 236⁸ Кодексу «дає підстави вважати, що їх зміст допускає можливість невиконання органом дізнання, слідчим, прокурором обов'язку, покладеного на них судом щодо надання зазначених матеріалів», хоча ніякого системного аналізу вказаних положень, як впливає зі змісту Рішення, не проведено, а висновок суперечить положенням Конвенції та Конституції України;

2) «законодавче закріплення права суду скасовувати постанови про порушення кримінальної справи в порядку, визначеному частиною сьомаю статті 236⁸ Кодексу, зумовлює винесення судом рішення, яке ґрунтується не на всебічному, об'єктивному, повному дослідженні всіх матеріалів, а лише на юридичному факті неподання без поважних причин до суду зазначених матеріалів у встановлений суддею строк».

Розгляд справи за відсутності матеріалів, згідно з якими було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, позбавляє учасників процесу права на судовий захист, що вбачається зі змісту положень частини першої статті 55 Конституції України. Крім того, скасування постанови про порушення кримінальної справи з названої підстави виключає забезпечення змагальності сторін, а також свободу в наданні ними суду своїх доказів, що стосується предмета спору, й у доведенні перед судом їх переконливості для обґрунтування правомірності чи неправомірності порушення справи (пункт 4 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Такий висновок спростовується так. У Рішенні не досліджено правової природи судового контролю при розгляді судом скарги на постанову про порушення справи та механізму його реалізації, який забезпечує гарантії реалізації прав

¹ Див.: *Барабаш А. С.* Природа российского уголовного процесса, цели уголовно-процессуальной деятельности и их установление. — СПб.: Изд-во Р. Асланова. Юрид. центр Пресс, 2005. — С. 21.

громадянина, який звернувся зі скаргою за їх захистом до суду. Громадянин на стадії досудового слідства повинен мати ефективний засіб правового захисту у суді, навіть якщо порушення вчинили особи, діючи в ролі офіційних осіб. Він не може бути позбавлений відповідно до вимог статті 64 Конституції України таких прав, як вище зазначалося, навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

У положеннях статті 236⁸ Кодексу закладено ефективний механізм захисту прав людини від протиправних посягань на стадії досудового слідства, який не допускає зловживання правом або невиконання обов'язку з боку органу досудового слідства, дізнання, прокурора у зв'язку з **ненаданням без поважних причин** в установленні судом строки матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення кримінальної справи, або неявкою без поважних причин прокурора до суду. Визнавши оспорювані положення неконституційними, суди втратили ефективний механізм розгляду скарги впродовж строку, визначеного у частині першій зазначеної статті, тому що розгляд скарги залежить не від строків, закріплених у законі, а від волі однієї зі сторін — сторони обвинувачення, яка може без поважних причин не подати матеріали, на яких ґрунтується постанова про порушення кримінальної справи, або без поважної причини не з'явитися до суду, щоб довести перед судом правомірність порушення справи (частина дев'ята статті 236⁸ Кодексу), що перешкоджатиме розгляду скарги по суті, бо неподання без поважних причин матеріалів, на яких ґрунтується постанова про порушення кримінальної справи з прийняттям Рішення, є перешкодою розгляду скарги громадянина, який звернувся до суду за захистом своїх прав.

3. З твердженням щодо того, що частини сьома, дев'ята статті 236⁸ Кодексу не відповідають приписам частини першої статті 55, пункту 3 статті 121, частини п'ятої статті 124, пунктів 4, 9 частини третьої статті 129 Конституції України неможливо погодитися, оскільки відповідно до положень частини третьої статті 236⁸ Кодексу у постанові про відкриття провадження за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи зазначається строк подання до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, частиною шостою цієї статті закріплено обов'язок органу дізнання, досудового слідства або прокурора, у провадженні якого знаходиться справа, у встановлений суддею строк подати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, а частиною дев'ятою вказаної статті покладено обов'язок доведення правомірності порушення кримінальної справи на прокурора.

Законодавець надав судді право приймати рішення за визначених у законі оспорюваних обставин, а не поклав на нього обов'язок, за наявності визначених підстав, скасовувати постанову про порушення кримінальної справи.

Відповідно до частини першої статті 14 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III суди здійснюють правосуддя самостійно. Судді при здійсненні правосуддя незалежні від будь-якого впливу, нікому не підзвітні і підкоряються лише закону.

У пункті 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13 червня 2007 року № 8 зазначається, що незалежність суддів є основною передумовою їх об'єктивності та неупередженості, суддя при здійсненні правосуддя підкоряється лише закону і нікому не підзвітний.

Надання судді права встановлювати поважність чи неповажність причин не надходження у визначений строк до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято постанову про порушення кримінальної справи, повністю узгоджується із конституційною нормою про незалежність суддів, з якої вбачається, що будь-яке рішення у справі має прийматися суддею самостійно, без стороннього впливу чи втручання.

Встановлення суддею строків подання до суду матеріалів, необхідних для розгляду ним скарги, запобігає невинуватому затягуванню розгляду справ стосовно судового контролю за органами досудового слідства в частині оскарження постанови про порушення кримінальної справи, оскільки законодавець установив присікальний строк для розгляду цієї категорії справ.

Орган чи посадова особа, які порушили кримінальну справу або у провадженні яких вона перебуває, мають бути заінтересовані у відстоюванні правильності й обґрунтованості прийнятого ними рішення про порушення кримінальної справи. Відмова відповідних посадових осіб без поважних причин надіслати до суду матеріали, на підставі яких було порушено справу, неявка без поважних причин прокурора для виконання обов'язку довести правомірність порушення справи породжують сумніви щодо правомірності порушення кримінальної справи і цілком логічно повинні розглядатися як відсутність таких матеріалів взагалі або їх явну доказову недостатність чи здобуття незаконним шляхом, що, в свою чергу, свідчить про ущемлення прав особи, щодо якої було порушено кримінальну справу, або інтересів якої ця справа стосується. Конституційні принципи закладені в статті 62 Конституції України щодо прав людини в кримінальному судочинстві: ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість (частина друга), тому що доведення вини — це функція прокурора, як і доведення правомірності порушення справи (частина дев'ята статті 236⁸ Кодексу); обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (частина третя), так само і винесення постанови про порушення кримінальної справи не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, на припущеннях (частина дев'ята статті 236⁸ Кодексу); усі сумніви щодо правомірності вини особи тлумачаться на її користь (частина третя), а сумніви в правомірності порушення кримінальної справи повинні тлумачитися на її користь, а отже, суд повинен прийняти рішення про неправомірність порушення кримінальної справи та скасувати постанову (частини сьома, дев'ята статті 236⁸ Кодексу).

Як вбачається з аналізу змісту частини сьомої статті 236⁸ Кодексу, яка, в першу чергу, ґрунтується на покладеному на суд конституційному обов'язку стояти на захисті прав та інтересів громадян (стаття 55 Основного Закону України), та впливає з положень статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина визнається найвищою соціальною цінністю, її права і свободи, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави — утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави — оспорювані положення частин сьомої, дев'ятої статті 236⁸ Кодексу не суперечать приписам частин першої статті 24, частин п'ятої статті 55, частин першої статті 126, частин третьої, четвертої статті 129 Конституції України.

У результаті прийнятого Рішення суд при здійсненні функції судового контролю втратив свою самостійність та незалежність у визначені частиною першою оспорюваної статті строки здійснювати функцію судового контролю на стадії досудового слідства, бо він обмежений у здійсненні зазначеної функції волею чи бажанням однієї із сторін — сторони обвинувачення, яка через ненадання без поважних причин суду матеріалів, на підставі яких було прийняте рішення про порушення справи, впливає на строки розгляду справи і розгляд скарги по суті, який за відсутності механізму, який містився в попередній редакції статті у зв'язку з визнанням оспорюваних положень неконституційними, може й не настати, тому що досудове слідство у кримінальній справі буде закінчено і передано до суду для вирішення її по суті. **Таким чином, інститут судового контролю на стадії досудового слідства в частині перевірки законності постанови про порушення кримінальної справи втратив свою ефективність, а громадянин — право бути належним чином забезпеченим ефективним засобом правового захисту в суді стосовно його прав, порушених на стадії досудового слідства в момент порушення кримінальної справи, чим порушено вимоги статті 55 Конституції України.**

4. Суд повинен забезпечувати однакову можливість реалізовувати сторонами свої функції під час здійснення судового контролю на стадії досудового слідства, зокрема при розгляді судом скарги на постанову про порушення справи, а механізми реалізації цієї можливості (обов'язку) були закріплені в частинах другій, третій, п'ятій, шостій, сьомій, дев'ятій, десятій, одинадцятій, дванадцятій, чотирнадцятій статті 236⁸ Кодексу. Через скасування механізму забезпечення прав громадян, яким унеможливлювалося неналежне виконання стороною обвинувачення своїх функцій та прямих, передбачених законом обов'язків, створено перешкоди для реалізації прав громадян на судовий захист, а саме обмежується право на судовий захист, яке не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, на що, як зазначалося, вказувалося в одній з позицій Конституційного Суду України, знищено гарантії щодо перспективи розгляду скарги по суті, ускладнено доступ до правосуддя.

Із знищенням механізму захисту прав громадян через розгляд їх скарги на постанову про порушення кримінальної справи, закладеного в положеннях, визнаних неконституційними в абзацах першому, другому, третьому пункту 1 резолютивної частини Рішення, знищено механізм гарантій дотримання принципу змагальності, змістом якого є спір про право рівних сторін перед безстороннім суддею, тому що розгляд скарги та відновлення прав громадян залежить від волі і бажання сторони обвинувачення. Громадянин позбавлений ефективного механізму судового захисту на стадії досудового слідства, йому можуть бути створені шляхом невиконання без належних причин свого обов'язку органами дізнання, досудового слідства, прокурором перешкоди в доступі до правосуддя. Через визнання неконституційним механізму оперативного та ефективного розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи стосовно громадянина знищено ефективний засіб правового захисту, ускладнено доступ до правосуддя та обмежено право в розумний термін, без невинуватого затримки одержати ефективне і справедливе правосуддя.

5. У Рішенні закладено ряд суперечностей, зокрема є некоректні посилання на положення Конституції України, оскільки у цих положеннях зовсім не йдеться про ті обставини, які намагалися підтвердити.

Розгляд судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи є однією з форм судового контролю за здійсненням досудового слідства і не є розглядом судом справи по суті.

Передбачена статтею 264 Кодексу обов'язкова участь прокурора в судовому засіданні стосується розгляду судом першої інстанції справи по суті. Функція прокуратури щодо підтримання державного обвинувачення в суді може реалізовуватися лише за наявності обвинувального висновку, складання якого є завершальним моментом досудового слідства та передумовою направлення справи до суду для розгляду її по суті (частина перша статті 232 Кодексу), під час якого ця функція і реалізовується.

Покладення частиною сьомою статті 236⁸ Кодексу на прокурора обов'язку доводити правомірність порушення справ пов'язане з передбаченим статтею 100 Кодексу здійсненням прокурором нагляду за законністю порушення кримінальної справи. Згідно з частиною другою цієї статті копію постанови про порушення кримінальної справи має бути направлено слідчим (органом дізнання) прокуророві у строк не пізніше доби. Залишення прокурором постанови про порушення справи без змін означає його переконання в правомірності порушення справи, доведення якої у зв'язку з цим і покладається на нього в порядку статті 236⁸ Кодексу.

Оцінюючи правомірність порушення кримінальної справи, суддя виходить з наданих йому матеріалів, на підставі яких було прийняте відповідне рішення. Саме ці матеріали є доказом для винесення суддею щодо скарги рішення про її задоволення (чи відмову в задоволенні). Неявка прокурора не перешкоджає вивченню суддею матеріалів справи, оцінці наявних в них доказів за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності (стаття 67 Кодексу).

До того ж у частині дев'ятій статті 236⁸ Кодексу не заборонено судді, розпочавши розгляд скарги по суті без участі прокурора, відкласти цей розгляд у разі визнання суддею такої участі необхідною для з'ясування (уточнення) певних обставин справи з метою прийняття обґрунтованого рішення.

Наведене свідчить про безпідставне визнання невідповідності положення частини дев'ятої статті 236⁸ Кодексу вимогам пункту 3 статті 121, пункту 4 частини третьої статті 129 Конституції України.

Визнання неконституційними зазначених положень Кодексу порушує принцип негайного захисту та відновлення порушених органами дізнання, досудового слідства чи прокурорами прав громадян та суттєво звужує функцію судового контролю за діяльністю правоохоронних органів на стадії порушення кримінальної справи, нівелює функцію суду з судового контролю на стадії досудового слідства як елемента захисту прав людини на стадії судового слідства.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Стрижака А. А.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236⁸
Кримінально-процесуального кодексу України

Рішенням від 30 червня 2009 року № 16-рп (далі — Рішення) Конституційний Суд України визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення частин сьомої, дев'ятої, дванадцятої, шістнадцятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» викладаю окрему думку.

З метою забезпечення реалізації права особи на судовий захист від незаконних дій посадових та службових осіб правоохоронних органів в 2006 році було внесено зміни до Кодексу та доповнено його, зокрема, положенням статті 236⁷ Кодексу, відповідно до якого стало можливим оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи, що є формою судового контролю на стадії досудового слідства. Цією статтею встановлено, що постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду протягом усього часу до моменту закінчення досудового слідства.

Таким чином, особа, щодо якої порушено кримінальну справу, чи інтересів якої вона стосується, має право звернутися до суду у разі наявності підстав для тверджень стосовно посягання на її права і законні інтереси та незаконності порушення кримінальної справи. Перевірити достатність та обґрунтованість підстав для порушення кримінальної справи на стадії досудового слідства суд може лише під час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи, що є гарантією реалізації конституційного права на судовий захист від порушень і протиправних посягань (частини перша, п'ята статті 55 Конституції України).

Після подання до суду скарги на постанову про порушення кримінальної справи є важливим питання про можливість належним чином забезпечити судом захист прав і свобод заінтересованих осіб. Положення частин сьомої, дев'ятої статті 236⁸ Кодексу, визнані неконституційними, передбачали механізм такого захисту.

Однією з основних засад судочинства є, зокрема, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості (пункт 4 частини третьої статті 129 Конституції України). Принцип змагальності конкретизовано і в статті 16¹ Кодексу, де визначено, що розгляд справ у судах відбувається на засадах змагальності; суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесу-

альних обов'язків і здійснення наданих їм прав. На розвиток принципу змагальності на прокурора у справах щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи покладено обов'язок надати суду матеріали, на підставі яких було порушено кримінальну справу, у встановлений суддею строк (частина третя статті 236⁸ Кодексу). Недобросовісне виконання чи ухилення від виконання прокурором своїх обов'язків (ненадання без поважних причин до суду витребуваних матеріалів) дає підстави суду дійти висновку про наявність певних порушень під час вчинення окремих процесуальних дій, і тому в цьому випадку суд зобов'язаний захистити особу, щодо якої порушено кримінальну справу, чи інтересів якої вона стосується (у разі порушення справи за фактом вчинення злочину).

Аналіз Конституції України та Кодексу свідчить, що завдання та обов'язки прокурора спрямовують його діяльність на доведення правомірності здійснення ним окремих процесуальних дій. Особа, щодо якої порушено кримінальну справу (до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого), а тим більше особа, інтересів якої вона стосується, не має можливості ознайомитися з матеріалами справи до закінчення досудового слідства з метою належного обґрунтування своїх заперечень проти порушення кримінальної справи. Саме тому на суд покладається обов'язок витребувати докази, на підставі яких було порушено кримінальну справу, а на прокурора — обов'язок їх надати. Способом захисту від недобросовісного виконання прокурором свого обов'язку існувала норма щодо можливості визнання підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи ненадання прокурором без поважних причин матеріалів, на підставі яких було порушено кримінальну справу (частина шоста статті 236⁸ Кодексу). Оскільки ця норма визнана неконституційною, суддя буде «зв'язаний» волею прокурора і не зможе належним чином та своєчасно забезпечити судовий захист порушених прав заінтересованих осіб.

Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, є однією з функцій, яку покладено на прокуратуру України (пункт 3 статті 121 Конституції України). Таке положення закріплено в частині першій статті 25 Кодексу і дещо конкретизовано в частині другій цієї статті, відповідно до якої «прокурор зобов'язаний в усіх стадіях кримінального судочинства своєчасно вживати передбачених законом заходів до усунення всяких порушень закону, від кого б ці порушення не виходили». Зокрема, такий нагляд прокурор повинен здійснювати і за законністю порушення кримінальної справи (стаття 100 Кодексу).

Отже, на всіх стадіях кримінального судочинства, в тому числі на стадії порушення кримінальної справи, прокурор здійснює нагляд за дотриманням відповідними компетентними органами законів. Посилання в Рішенні на невідповідність частин шостої, дев'ятої статті 236⁸ Кодексу положенню пункту 3 статті 121 Конституції України є помилковим, оскільки під час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи перевірку законності її порушення здійснює суд, а тому не може йтися про звільнення прокурора від виконання наглядової функції, покладеної Основним Законом України на прокуратуру України.

Фактично у Рішенні приділяється увага захисту осіб, посягання на права яких стало підставою для порушення кримінальної справи. Проте Конституційний Суд України не врахував загальний характер конституційної норми щодо права на судовий захист (частина перша статті 55 Конституції України), оскільки необхідність у такому захисті є і в осіб, щодо яких порушено кримінальну справу, чи інтересів яких вона стосується. Норми частин сьомої, дев'ятої статті 236⁸ Кодексу, визнані неконституційними, забезпечували збалансованість механізму захисту інтересів усіх осіб.

Положення частин сьомої, дев'ятої статті 236⁸ Кодексу надавали можливість не допускати зловживань з боку правоохоронних органів під час судового розгляду скарг на постанови про порушення кримінальної справи. Проте визнання цих положень неконституційними ставить суд у залежність від волі посадових та службових осіб правоохоронних органів (ненадання матеріалів, без яких суд не має право винести постанову за результатами розгляду скарги; неявка в судове засідання прокурора, без якого розгляд скарги на постанову про порушення кримінальної справи є неможливим), що є неприпустимим з огляду на принцип незалежності суддів, визначений частиною першою статті 126 Конституції України.

Проаналізувавши викладене, можна дійти висновку, що прийняттям Рішення створено ситуацію, за якої право на оскарження постанови про порушення кримінальної справи, передбачене в статті 236⁷ Кодексу, та право на судовий захист, встановлене статтею 55 Конституції України, може мати декларативний характер щодо окремих осіб, оскільки відсутній механізм забезпечення цих прав.

Наведене свідчить про наявність підстав для визнання конституційними положень частин сьомої, дев'ятої статті 236⁸ Кримінально-процесуального кодексу України.

Крім того, варто зазначити, що неврегульованим залишається питання, яким чином суд має протягом встановленого п'ятиденного строку розглянути скаргу при ненаданні без поважних причин матеріалів, на підставі яких було порушено кримінальну справу, та при неявці прокурора в судове засідання, на якому здійснюється розгляд скарги, й яке рішення суд повинен прийняти, щоб належним чином виконати конституційно покладені на нього завдання щодо судового захисту заінтересованих осіб.

Суддя Конституційного Суду України

А. Стрижак

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом)

м. Київ
7 липня 2009 року
№ 17-рп/2009

Справа № 1-35/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича — доповідача,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168-VI (Голос України, 2009 р., 13 травня), частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 49, ст. 272) в редакції Закону України від 19 березня 2009 року № 1168-VI, частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року № 279-VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 25, ст. 241) в редакції Закону України від 19 березня 2009 року № 1168-VI.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про невідповідність Конституції України (неконституційність) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168-VI, зазначених положень законів України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР та «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року № 279-VI.

Заслухавши суддю-доповідача Домбровського І. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168-VI (далі — Закон № 1168), частини першу, другу статті 6, частини третю, четверту статті 44, пункт 3 частини першої, частину другу статті 45, частину другу статті 71, частину третю статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР в редакції Закону № 1168 (далі — Закон № 422), частину шосту статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року № 279-VI в редакції Закону № 1168 (далі — Закон № 279) такими, що не відповідають Конституції України, зокрема статтям 8, 22, частині четвертій статті 94, статті 102, пунктам 15, 22, 31 частини першої, частині четвертій статті 106, пункту 2 частини третьої статті 129, статті 147, частині другій статті 148, пункту 1 частини першої статті 150, статтям 151, 152.

Глава держави обґрунтовує своє клопотання так.

У частинах першій, другій статті 6 Закону № 422 передбачено проведення Президентом України консультацій з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України, а також скріплення Указу Президента України про призначення на посаду судді Конституційного Суду України підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України, що, як стверджує суб'єкт права на конституційне подання, не відповідає пункту 22 частини першої, частині четвертій статті 106, частині другій статті 148 Конституції України.

Відповідно до частини третьої статті 44 Закону № 422 провадження у справі не може бути припинене внаслідок скасування акта, що є предметом розгляду, органом, який його видав, у разі, якщо на розгляді зазначеної справи наполягає один із суб'єктів права на конституційне подання. На думку автора клопотання, це суперечить статтям 147, 150 Конституції України, згідно з якими юрисдикція Конституційного Суду України поширюється тільки на чинні нормативно-правові акти.

Частиною четвертою статті 44 Закону № 422 визначено, що у справах за конституційними поданнями Президента України щодо відповідності Конституції України актів Кабінету Міністрів України відкликання конституційного подання не допускається. Глава держави наголошує, що встановлення лише для одного із суб'єктів права на конституційне подання — Президента України — заборони відкликати свої конституційні подання щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України порушує принцип рівності всіх учасників судового процесу, закріплений у пункті 2 частини третьої статті 129 Конституції України.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 45 Закону № 422 підставою для відмови у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України є наявність рішення Конституційного Суду України щодо конституційності аналогічного за змістом та юридичною силою акта, ухвали про відмову у відкритті провадження або ухвали про припинення провадження щодо такого акта. Президент України вважає, що ця норма не відповідає статтям 8, 22, 102, 147, 151 Конституції України та порушує право суб'єкта права на конституційне подання, що вбачається з пункту 1 частини першої статті 150, статті 152 Конституції України, стосовно оскарження до Конституційного Суду України будь-якого чинного акта, якщо такий акт, на думку суб'єкта права на конституційне подання, не відповідає їй.

Згідно з частиною другою статті 71 Закону № 422 конституційне подання Президента України щодо відповідності Конституції України акта Кабінету Міністрів України може направлятися до Конституційного Суду України не пізніше п'ятнадцяти днів з дня набрання чинності цим актом, що, як стверджує глава держави, суперечить пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України.

Автор клопотання також вказує, що частина третя статті 73 Закону № 422 не відповідає частині другій статті 152 Конституції України.

Президент України вважає, що частина шоста статті 52 Закону № 279 суперечить частині третій статті 8, частині другій статті 102, пункту 15 частини першої статті 106, статтям 147, 150, 151, 152 Основного Закону України.

Суб'єкт права на конституційне подання наголошує, що при офіційному оприлюдненні та опублікуванні Закону № 1168 була порушена встановлена Конституцією України процедура набрання законом чинності, оскільки Закон № 1168 опубліковано в газеті «Голос України» від 13 травня 2009 року № 85 без підписання Головою Верховної Ради України всупереч частині четвертій статті 94 Конституції України.

2. Свої позиції щодо предмета конституційного подання висловили Комітет Верховної Ради України з питань правової політики, юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Одеська національна юридична академія.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи поставлені в конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Згідно з Конституцією України Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України; Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України (пункт 26 частини першої статті 85, пункт 22 частини першої статті 106, частини перша, друга статті 148).

Закон № 422 був прийнятий 16 жовтня 1996 року на підставі статті 153 Конституції України.

У частині першій статті 6 Закону № 422 передбачено, що Президент України проводить консультації з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України.

Призначення третини складу Конституційного Суду України за Основним Законом України належить до повноважень Президента України (пункт 22 частини першої статті 106, частина друга статті 148). У Конституції України реалізація Президентом України цього конституційного повноваження не обумовлюється проведенням консультацій.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що повноваження Президента України — його права і обов'язки — у сфері здійснення державної влади визначені Основним Законом України.

Так, у рішеннях Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 у справі про гарантії діяльності народного депутата України зазначено, що «повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможливує прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки)» (абзац тринадцятий пункту 2 мотивувальної частини); від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004 у справі про Координаційний комітет — що «повноваження Верховної Ради України, як і повноваження Президента України, визначаються Конституцією України (статті 85, 106)» (абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини); від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 у справі про звільнення судді з адміністративної посади — що «відповідно до пункту 31 частини першої статті 106 Конституції України повноваження Президента України визначаються лише Основним Законом України» (абзац перший пункту 6 мотивувальної частини).

Таким чином, як вбачається з пункту 31 частини першої статті 106 Конституції України, в якому передбачено здійснення Президентом України й інших, крім перелічених у цій статті, повноважень, визначених Конституцією України, законами України не можуть встановлюватися будь-які повноваження глави держави, за винятком тих, що визначені Конституцією України, як і певні обмеження цих повноважень, оскільки вони також повинні закріплюватися безпосередньо Конституцією України.

Враховуючи те, що Конституція України не передбачає здійснення Президентом України попередніх консультацій з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина перша статті 6 Закону № 422 не відповідає частині першій статті 106 Конституції України.

3.2. У частині другій статті 6 Закону № 422 встановлено, що призначеною на посаду судді Конституційного Суду України вважається особа, про призначення якої видано Указ Президента України, скріплений підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України. Зазначена процедура, зокрема вимога скріплення такого Указу Президента України підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України, відповідала частині четвертій статті 106 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року.

Однак Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі — Закон № 2222) було внесено ряд змін до Конституції України.

Згідно з частиною четвертою статті 106 Конституції України в редакції Закону № 2222 акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 статті 106 Основного Закону України, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання. Таким чином, згідно з Законом № 2222 пункт 22 частини першої статті 106 Конституції України не включено до переліку пунктів, зазначених у частині четвертій цієї статті.

Оспорювані положення частини другої статті 6 Закону № 422 щодо вимоги скріплення Указу Президента України підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України не були приведені Верховною Радою України у відповідність із положеннями частини четвертої статті 106 Конституції України (у редакції Закону № 2222). Оскільки приписи стосовно вимоги скріплення Указу Президента України підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України не відповідають частині четвертій статті 106 Конституції України, є підстави визнати їх неконституційними.

4. За твердженням суб'єкта права на конституційне подання, при офіційному оприлюдненні та опублікуванні Закону № 1168 було порушено встановлену Конституцією України процедуру набрання ним чинності. Автор клопотання вважає, що для офіційного оприлюднення та набрання законом чинності обов'язковим є підпис Голови Верховної Ради України замість підпису Президента України. Отже, глава держави розмежує правове значення підписання закону Головою

Верховної Ради України відповідно до частини першої статті 94 Конституції України та підписання згідно з частиною четвертою цієї статті.

4.1. Відповідно до пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України Голова Верховної Ради України підписує акти, прийняті Верховною Радою України. За правовою позицією Конституційного Суду України акти Верховної Ради України — це рішення Верховної Ради України з питань, віднесених до її компетенції, тобто документи, що приймаються встановленою Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України у формі, насамперед, законів і постанов (абзац шостий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003). У цих актах закріплюється волевиявлення парламенту, а підпис Голови Верховної Ради України під текстом закону засвідчує відповідність його змісту прийнятого органом законодавчої влади рішення, дотримання встановленої Конституцією України процедури під час прийняття закону, зокрема прийняття законів необхідною кількістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

За Конституцією України Голова Верховної Ради України підписує прийнятий закон і невідкладно направляє його Президентові України; Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями (частини перша, друга статті 94, пункт 30 частини першої статті 106).

У частині четвертій статті 94 Основного Закону України встановлено вимогу стосовно повторного прийняття закону Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, що поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця ж вимога стосується і прийняття закону в цілому. Отже, якщо пропозиції Президента України до закону у пропонованій ним редакції враховано повністю, повторного прийняття закону не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України не вимагається. У разі коли пропозиція Президента України про відхилення закону в цілому не підтримана парламентом, повторне прийняття закону здійснюється в цілому (долання вето).

Навіть якщо всі пропозиції Президента України відхилено, і закон текстуально залишається незмінним, він має бути прийнятий повторно шляхом голосування народними депутатами України кількістю голосів, визначеною у частині четвертій статті 94 Конституції України, оскільки результати останнього голосування скасовано у зв'язку із застосуванням Президентом України права вето щодо оспорюваного закону. За таких обставин датою прийняття закону слід вважати дату його остаточного голосування за результатами повторного розгляду. Саме ця дата повинна бути вказана при оприлюдненні закону та його опублікуванні.

Якщо Президент України не підписав такий закон у визначений строк, обов'язок офіційного оприлюднення покладається на Голову Верховної Ради України, який опубліковує закон за своїм підписом невідкладно (друге речення частини четвертої статті 94 Конституції України).

Згідно з частиною п'ятою статті 94 Конституції України закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Таким чином, офіційне оприлюднення, опублікування закону є конституційно встановленою процедурою, необхідною для набрання ним чинності.

4.2. Закон № 1168 парламент прийняв 19 березня 2009 року. Голова Верховної Ради України підписав його 25 березня 2009 року і направив Президентові України. Глава держави зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями 8 квітня 2009 року повернув цей Закон до Верховної Ради України для повторного розгляду.

Під час повторного розгляду 14 квітня 2009 року пропозиції Президента України до Закону № 1168 Верховна Рада України відхилила повністю і прийняла його не менш як двома третинами від її конституційного складу. 17 квітня 2009 року Голова Верховної Ради України направив Закон № 1168 на підпис главі держави, який повернув його до Верховної Ради України без підпису.

13 травня 2009 року в офіційному друкованому виданні — газеті Верховної Ради України «Голос України» був опублікований Закон № 1168 від 19 березня 2009 року із зазначенням посади та прізвища Голови Верховної Ради України В. Литвина і позначкою «публікується відповідно до частини четвертої статті 94 Конституції України».

З наведеного вбачається, що було опубліковано закон, ухвалений Верховною Радою України 19 березня 2009 року, щодо якого відповідно до пункту 30 частини першої статті 106 Конституції України Президент України застосував право вето (з наступним поверненням на повторний розгляд Верховної Ради України). Юридичним наслідком застосування права вето є скасування останніх результатів голосування за нього і відкриття процедури його повторного розгляду у Верховній Раді України, яка має право враховувати або не враховувати пропозиції глави держави до закону і прийняти його знову (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України).

Відповідно до частини четвертої статті 94 Конституції України Голова Верховної Ради України мав підписати та невідкладно оприлюднити і опублікувати закон, прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу під час його повторного розгляду, тобто Закон № 1168, але від 14 квітня 2009 року.

Зазначене свідчить про порушення визначеної частиною четвертою статті 94 Конституції України процедури набрання чинності Законом № 1168, що згідно з частиною першою статті 152 Конституції України є підставою для визнання його неконституційним.

5. Оскільки Закон № 1168 визнано неконституційним в цілому у зв'язку з порушенням встановленої Конституцією України процедури набрання ним чинності, необхідності у подальшому розгляді конституційного подання в частині

відповідності Конституції України змін, внесених до Закону № 422 та Закону № 279, немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152, статтею 153 Конституції України, статтями 51, 61, 65, 67, 69, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96–ВР з наступними змінами, а саме:

- частини першої статті 6;
- частини другої статті 6 щодо вимоги скріплення Указу Президента України підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України.

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168–VI.

3. Положення Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96–ВР та Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання» від 19 березня 2009 року № 1168–VI, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №17-rp/2009 dated July 7, 2009 in the case upon the constitutional petition of the President of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Authorities of the Constitutional Court of Ukraine, Specific Aspects of Constitutional Proceedings in Cases upon Constitutional Appeals and Prevention of Abuse of the Right to Constitutional Petition», Articles 6.1, 6.2, 44.3, 44.4, 45.1.3, 45.2, 71.2, and 73.3 of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine», Article 52.6*

of the Law «On the Cabinet of Ministers of Ukraine» (case on the constitutionally established procedure of taking effect by a law)

Subject of the right to constitutional petition — the President of Ukraine — applied to the Constitutional Court regarding unconstitutionality of the Law «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Authorities of the Constitutional Court of Ukraine, Specific Aspects of Constitutional Proceedings in Cases upon Constitutional Appeals and Prevention of Abuse of the Right to Constitutional Petition» no.1168–VI dated March 19, 2009 (hereinafter referred to as «the Law no. 1168»), Articles 6.1, 6.2, 44.3, 44.4, 45.1.3, 45.2, 71.2, and 73.3 of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine» no. 422/96–BP dated October 16, 1996 in the wording of the Law no.1168 (hereinafter referred to as «the Law no. 422»), Article 52.6 of the Law «On the Cabinet of Ministers of Ukraine» no. 279–VI dated May 16, 2008 in the wording of the Law no.1168 (hereinafter referred to as «the Law no. 279»).

Pursuant to the Constitution, the Constitutional Court is composed of eighteen judges of the Constitutional Court; the President, the Verkhovna Rada and the Congress of Judges of Ukraine each appoint six judges of the Constitutional Court (Articles 85.1.26, 106.1.22, 148.1, and 148.2).

The Law no. 422 was adopted on October 16, 1996 following the provisions of Article 153 of the Constitution.

Article 6.1 of the Law no. 422 reads that the President «shall consult with the Prime Minister of Ukraine and the Minister of Justice of Ukraine concerning candidates for the offices of Judges of the Constitutional Court of Ukraine».

According to the Fundamental Law, the President appoints one third of the Constitutional Court members (Articles 106.1.22 and 148.2). The Constitution contains no provisions concerning consultations related to the exercise of this power by the President.

As follows from Article 106.1.31 of the Constitution, according to which the President also exercises other powers determined by the Constitution of Ukraine, laws may not provide for any other powers of the Head of State except for those determined by the Constitution as well as for any restrictions of such powers since they also have to be determined directly by the Constitution.

In view of the fact that the Constitution does not provide for any preliminary consultations between the President and the Prime Minister and the Minister of Justice concerning candidates for the offices of Judges of the Constitutional Court of Ukraine, the Constitutional Court concluded that Article 6.1 of the Law no. 422 runs contrary to the provisions of Article 106.1 of the Constitution.

Pursuant to Article 6.2 of the Law no. 422, a person is deemed appointed to the office of a Judge of the Constitutional Court of Ukraine after a Decree of the President of Ukraine was adopted and countersigned by the Prime Minister of Ukraine and the Minister of Justice of Ukraine. This procedure, namely a requirement on countersigning of such a Presidential Decree by the Prime Minister and the Minister of Justice, complied with the provisions of Article 106.4 of the Constitution in the wording as of June 28, 1996.

However, pursuant to the Law «On Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» no. 2222–IV dated December 8, 2004 (hereinafter referred to as «the Law no. 2222»), the Constitution was amended.

In accordance with Article 106.4 of the Constitution in the wording of the Law no. 2222, Presidential decrees issued within the authorities provided for in Articles 106.1.5, 106.1.18, 106.1.21, and 106.1.23 of the Fundamental Law are to be countersigned by the Prime Minister and the minister responsible for the decree and implementation thereof. Hence, pursuant to the Law no. 2222, Article 106.1.22 of the Constitution is not included into the list contained in Article 106.4.

The Verkhovna Rada did not reconcile the disputed provisions of Article 6.2 of the Law no. 422 concerning the need to countersign the Presidential Decree by the Prime Minister and the Minister of Justice with provisions of Article 106.4 of the Constitution (in the wording of the Law no. 2222). Since the norms concerning the countersigning of the Presidential Decree by the Prime Minister and the Minister of Justice contradict the provisions of Article 106.4 of the Constitution, there are grounds to recognise them unconstitutional.

Pursuant to Article 88.2.3 of the Constitution, the Chair of the Verkhovna Rada of Ukraine signs the acts adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine. According to the legal position of the Constitutional Court, acts of the Verkhovna Rada of Ukraine are decisions of the Verkhovna Rada adopted on issues falling within its authorities, i.e. the documents (first of all laws and resolutions) adopted by the number of members of parliament defined by the Constitution. These documents formalise the expression of the parliament's will and the signature of the Chair of the Verkhovna Rada of Ukraine under the text of a law certifies its conformity with the contents of the decision adopted by the legislature, and adherence to the procedure established by the Constitution during the law adoption, namely adoption of law by the definite number of votes of the constitutional composition of parliament.

Under the Constitution, the Chair of the Verkhovna Rada of Ukraine signs a law and forwards it without delay to the President; the President may veto laws adopted by the Verkhovna Rada (except for laws on introducing amendments to the Constitution) with subsequent return of laws to the Verkhovna Rada with substantiated and formulated proposals for repeat consideration (Article 94.1, 94.2, and 106.1.30).

Article 94.4 of the Fundamental Law contains a requirement concerning a repeat adoption of a law by at least two thirds of its constitutional composition, which is applied only with regard to the laws, presidential proposals to which were rejected in full or in part. The same requirement is applied with regard to adoption of a law as a whole. Hence, when the presidential proposals in the stated wording were accepted in full, repeat adoption of the law by minimum two thirds of the constitutional composition of parliament is not necessary. When the presidential proposals on rejection of the law as a whole were not supported by members of parliament, the law is adopted as a whole (veto overridden).

Even if all presidential proposals were rejected and the text of a law remains unchanged, the law is to be adopted by repeat voting of members of parliament. The number of votes should be as provided for in Article 94.4 of the Constitution since the previous voting results were cancelled when the President vetoed the disputed law. Under such conditions, the day of adoption of the law is to be the day of the last vot-

ing thereon after repeat consideration. This very date is to be used for the purposes of law promulgation and publication.

In the event that the President did not sign a law within the established term, the responsibility for official promulgation is vested into the Chair of the Verkhovna Rada who is to publish the law without delay with his/her signature (second sentence Article 94.4 of the Constitution).

Pursuant to Article 94.5 of the Constitution, a law enters into force on the day of its official promulgation unless otherwise envisaged by the law itself, but not prior to the day of its publication.

The parliament adopted the Law no.1168 on March 19, 2009. The Chair of the Verkhovna Rada signed it on March 25, 2009 and forwarded it to the President. The Head of State returned this law to the Verkhovna Rada with his substantiated and formulated proposals on April 8, 2009.

During the repeat consideration on April 14, 2009 the Verkhovna Rada rejected presidential proposals to the Law no.1168 in full and adopted it by at least two thirds of votes of the constitutional composition of parliament. On April 17, 2009 the Chair of the Verkhovna Rada forwarded the Law no.1168 for signing to the Head of State who returned it to the Verkhovna Rada without his signature.

On May 13, 2009 the Law no.1168 dated March 19, 2009 was published in the official Verkhovna Rada newspaper, Holos Ukrainy, stating the name and position of the Chair of the Verkhovna Rada of Ukraine V. Lytvyn and the note «published pursuant to Article 94.4 of the Constitution».

It follows from the above stated that there was published the law adopted by the Verkhovna Rada on March 19, 2009, with regard to which the President used his right to veto as provided for in Article 106.1.30 of the Constitution (with subsequent return to the Verkhovna Rada for repeat consideration). A legal consequence of the right to veto is annulment of the last voting results and start of the repeat consideration procedure in the Verkhovna Rada whereas the latter has a right to accept or reject proposals of the Head of State and to repeatedly adopt the law.

Pursuant to Article 94.4 of the Constitution, the Chair of the Verkhovna Rada had to sign and promulgate without delay the law adopted by at least two thirds of the constitutional membership of parliament during the repeat consideration, i.e. the Law no. 1168 but dated April 14, 2009.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) provisions of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine» no.422/96–BP dated October 16, 1996 with subsequent amendments, including:

— Article 6.1;

— Article 6.2 containing a provision on countersigning of a Presidential Decree by the Prime Minister of Ukraine and the Minister of Justice of Ukraine.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Law «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Authorities of the Constitutional Court of Ukraine, Specific Aspects of Constitutional Proceedings in Cases upon Constitutional Appeals and Prevention of Abuse of the Right to Constitutional Petition» no.1168–VI dated March 19, 2009.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про внесення змін до деяких законів України
щодо мінімізації впливу фінансової кризи
на розвиток вітчизняної промисловості»

м. К и ї в
14 липня 2009 року
№ 18-рп/2009

Справа № 1-22/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694-VI (Урядовий кур'єр, 2009 р., 3 лютого).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне

подання про неконституційність Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості».

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694-VI (далі — Закон), опублікований в газеті «Урядовий кур'єр» від 3 лютого 2009 року. Законом внесено зміни, зокрема, до статті 19 Закону України «Про Єдиний митний тариф» від 5 лютого 1992 року № 2097-XII, статті 5 Закону України «Про податок на додачу вартість» від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР.

У конституційному поданні стверджується, що положення Закону щодо надання податкових пільг суб'єктам господарювання без відповідного компенсаційного механізму призведуть до розбалансування Державного бюджету України, а тому вони порушують частину третю статті 95 Конституції України.

Автор клопотання вважає, що положення Закону про надання Кабінету Міністрів України права встановлювати порядок ввезення, перелік промислових підприємств та товарів не відповідають частині першій статті 67, за якою кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, та пункту 1 частини другої статті 92 Основного Закону України щодо законодавчого визначення системи оподаткування, податків і зборів.

За Законом до 1 січня 2011 року закупівля товарів, робіт і послуг за державні кошти здійснюється у вітчизняних виробників цих товарів, робіт і послуг (юридичних та фізичних осіб), крім товарів, які не виробляються в Україні. На думку глави держави, положення Закону стосовно надання товарам національного походження переваг порівняно з товарами іноземного походження суперечить частині третій статті 42 Конституції України.

У конституційному поданні Президент України стверджує, що пунктом 1 розділу II Закону порушена визначена частиною п'ятою статті 94 Основного Закону України процедура набрання ним чинності, оскільки цим пунктом Закону встановлено дату набрання ним чинності 1 січня 2009 року, а він опублікований і набув чинності 3 лютого 2009 року. Відтак, як вважає автор клопотання, Закон має зворотну дію, а це не відповідає частині першій статті 58 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Голова Верховної Ради України, Антимонопольний комітет України, Міністерство фінансів України, Державна податкова адміністрація України, вчені Академії муніципального управління, Донецького національного університету, Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Київського національного університету імені Тараса

Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, фахівці Всеукраїнської громадської неприбуткової організації «Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень».

3. За результатами дослідження матеріалів справи Конституційний Суд України дійшов висновку про необхідність першочергової перевірки додержання встановленої статтею 94 Конституції України процедури набрання чинності Законом.

3.1. Закон прийнято Верховною Радою України 18 грудня 2008 року. Однак Президент України повернув його зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Верховна Рада України повторно прийняла Закон 15 січня 2009 року не менш як двома третинами від її конституційного складу.

Голова Верховної Ради України 20 січня 2009 року знову прийнятий Закон направив Президенту України. Закон був підписаний Президентом України 30 січня 2009 року й опублікований у газеті «Урядовий кур'єр» від 3 лютого 2009 року та інших офіційних виданнях із зазначенням дати прийняття Закону — 18 грудня 2008 року.

3.2. За Конституцією України Голова Верховної Ради України підписує прийнятий закон і невідкладно направляє його Президентові України; Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх для повторного розгляду до Верховної Ради України зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями (частини перша, друга статті 94, пункт 30 частини першої статті 106).

У частині четвертій статті 94 Основного Закону України закріплено обов'язок Президента України підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів закон, який під час повторного розгляду був прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу. Якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом.

Згідно з частиною п'ятою статті 94 Конституції України закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Отже, офіційне оприлюднення, опублікування закону є конституційно встановленою процедурою, необхідною для набрання ним чинності, що підтверджується правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в абзаці сьомому підпункту 4.1. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом.

3.3. Конституційний Суд України наголошував, що юридичним наслідком застосування Президентом України вето щодо прийнятого закону є скасування

останніх результатів голосування за нього і відкриття процедури його повторно-го розгляду у Верховній Раді України, яка має право враховувати або не враховувати пропозиції Президента України до закону і прийняти його знову (абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України).

За таких обставин датою прийняття закону слід вважати дату його остаточно-го голосування за результатами повторного розгляду. Саме ця дата повинна бути вказана при офіційному оприлюдненні закону та його опублікуванні (абзац четвертий підпункту 4.1. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом).

Оскільки прийняття Закону за наслідками повторного розгляду Верховною Радою України відбулося 15 січня 2009 року, то саме ця дата повинна зазначатися при офіційному оприлюдненні та опублікуванні Закону відповідно до частини четвертої статті 94 Конституції України.

Якщо за результатами розгляду повернутого закону з пропозиціями Президента України Верховна Рада України повторно прийняла закон, то саме він підлягає офіційному оприлюдненню та опублікуванню, що підтверджується правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 7 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України. Тому в такому законі повинна вказуватися дата його повторного прийняття. Зазначення в офіційно оприлюдненому та опублікованому Президентом України чи Головою Верховної Ради України повторно прийнятому законі іншої дати є порушенням встановленої Конституцією України процедури набрання ним чинності, оскільки дата прийняття закону є обов'язковим, тобто невід'ємним його елементом.

Наведене свідчить про порушення визначеної частиною четвертою статті 94 Конституції України процедури набрання чинності Законом, що відповідно до частини першої статті 152 Основного Закону України є підставою для визнання його неконституційним.

Оскільки Закон визнано неконституційним в цілому через порушення встановленої Конституцією України процедури набрання ним чинності, необхідності у розгляді інших питань конституційного подання немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 51, 61, 65, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694-VI.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694–VI, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine №18-rp/2009 dated July 14, 2009 in the case upon the constitutional petition of the President of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Minimisation of Impact of Financial Crisis on Development of Domestic Industry»*

Subject of the right to constitutional petition — the President of Ukraine — appealed to the Constitutional Court concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Minimisation of Impact of Financial Crisis on Development of Domestic Industry» no.694–VI dated December 18, 2008 (hereinafter referred to as «the Law») published in the Uriadovy Kurier newspaper on February 3, 2009. The Law, among other things, amends Article 19 of the Law «On Single Customs Tariff» dated February 5, 1992 and Article 5 of the Law «On Value Added Tax» dated April 3, 1997.

Based on the results of examination of case materials, the Constitutional Court concluded that there is the need of primary examination of adherence to the procedure for Law's entering into legal force as provided for in Article 94 of the Constitution.

The Law was adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on December 18, 2008. However, the President returned it to the Verkhovna Rada with substantiated and formulated proposals for repeat consideration. The Verkhovna Rada adopted the Law again on January 15, 2009 by minimum two thirds of its constitutional membership.

On January 20, 2009 the Verkhovna Rada Chairman forwarded the newly adopted Law to the President of Ukraine. The President signed it on January 30, 2009 and published in the Uriadovy Kurier newspaper on February 3, 2009 and other official publications stating the date of adoption of the Law as being December 18, 2008.

According to the Constitution, the Verkhovna Rada Chairman signs the adopted law and forwards it without delay to the President of Ukraine; the President of Ukraine has a right to veto the laws adopted by the Verkhovna Rada (except for laws on introducing amendments to the Constitution of Ukraine) and return them to the Verkhovna

Rada with substantiated and formulated proposals for repeat consideration (Articles 94.1, 94.2, and 106.1.30).

Article 94.4 of the Fundamental Law provides for the obligation of the President of Ukraine to sign and to officially promulgate within ten days the law that during repeat consideration by the Verkhovna Rada was adopted by minimum two thirds of its constitutional membership. If the President does not sign such law, the latter is to be officially promulgated without delay by the Verkhovna Rada Chairman and published with his/her signature.

Pursuant to Article 94.5 of the Constitution, a law enters into force in ten days from the day of its official promulgation unless otherwise envisaged by the law itself, but not prior to the day of its publication.

Hence, official promulgation and publication of a law is regulated by the procedure defined in the Constitution and necessary for its entering into legal force.

The Constitutional Court emphasised that a legal consequence of a right to veto used by the President is elimination of the results of the last voting thereon and the start of the procedure for its repeat consideration by the Verkhovna Rada that has a right to accept or reject the presidential proposals to the law and to adopt this law again.

Given the above-said, the date of adoption of the law is to be the date of last voting thereon during repeat consideration. This is the date that is to be used for the purposes of official promulgation and publication of a law.

Since the Law was adopted by the Verkhovna Rada during repeat consideration on February 15, 2009 the latter date was to be indicated in official promulgation and publication of the Law as provided for in Article 94.4 of the Constitution.

When the law that was returned by the President with respective proposals was adopted during repeat consideration by the Verkhovna Rada, this very law is to be officially promulgated and published. That is why the date of repeat adoption is to be used. Any other date indicated in the officially promulgated and published by the President or the Verkhovna Rada Chairman repeatedly adopted law violates the procedure established in the Constitution for the law's entering into legal force since the date of adoption of a law is a mandatory, i.e. integral part thereof.

The above-said means that the procedure for the Law's entering into legal force as provided for in Article 94.4 of the Constitution was violated, which pursuant to Article 152.1 of the Fundamental Law constitutes ground for recognising the Law unconstitutional.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the Law «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Minimisation of Impact of Financial Crisis on Development of Domestic Industry» no. 694-VI dated December 18, 2008.

2. The Law «On Introducing Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning Minimisation of Impact of Financial Crisis on Development of Domestic Industry» no. 694-VI dated December 18, 2008 that was recognised unconstitutional becomes null and void on the day of adoption of this Decision by the Constitutional Court.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Вдовіченка С. Л.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Закону України «Про внесення змін до деяких законів України
щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток
вітчизняної промисловості»

Конституційний Суд України у Рішенні від 14 липня 2009 року № 18-рп/2009 (далі — Рішення) визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мінімізації впливу фінансової кризи на розвиток вітчизняної промисловості» від 18 грудня 2008 року № 694-VI (далі — Закон).

Підтримуючи висловлену в Рішенні правову позицію щодо порушення встановленої Конституцією України процедури набрання чинності Законом, вважаю, що була також порушена процедура його прийняття, про що Конституційний Суд України мав зазначити.

Згідно з частиною першою статті 152 Конституції України закони та інші правові акти визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Отже, на конституційному рівні розмежовані окремі стадії законотворчого процесу, який складається із самостійних логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій, зокрема щодо внесення, розгляду, прийняття законів та набрання ними чинності.

Стадія прийняття закону включає ухвалення законопроекту в результаті голосування, технічне опрацювання після прийняття, підписання закону Головою Верховної Ради України, який цим засвідчує ідентичність тексту, прийнятого Верховною Радою України, та відповідність дати прийняття закону, яка вказується за результатами розгляду на пленарному засіданні. Закон датується днем його прийняття, тобто датою, коли відбулося останнє голосування (у разі повторного розгляду, відповідно до частини четвертої статті 94 Конституції України, закон датується днем його повторного прийняття).

Виходячи з цього дата прийняття та порядковий номер, зазначені у прийнятих законах, є складовими стадії їх прийняття.

Набрання чинності законом є стадією, що залежить від факту його прийняття, а також офіційного оприлюднення та опублікування. Конституція України передбачає можливість визначення моменту набрання чинності самим законом із застереженням, що день набрання чинності має бути не раніше дня опублікування закону.

Отже, процедура прийняття і подальшого офіційного оприлюднення та опублікування закону впливає на набрання ним чинності, а порушення процеду-

ри прийняття, зокрема у випадку зазначення неправильної дати, має наслідком порушення процедури набрання ним чинності. Тому вважаю, що Конституційний Суд України у мотивувальній частині Рішення, зазначаючи про порушення процедури набрання чинності Законом, недостатньо врахував розмежування стадій законотворчого процесу та не вказав також про порушення процедури прийняття Закону, оскільки дата його прийняття є складовою стадії його ухвалення та впливає на набрання ним чинності.

Суддя Конституційного Суду України

С. Вдовіченко

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 10
Постанови Кабінету Міністрів України
«Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян»

м. К и ї в

Справа № 1-27/2009

8 вересня 2009 року

№ 19-рп/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуна В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» від 28 травня 2008 року № 530 (Урядовий кур'єр, 2008 р., 12 червня).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 59 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо повноважень Кабінету Міністрів України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 59 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» від 28 травня 2008 року № 530 (далі — Постанова).

У цьому пункті Постанови визначено, що «максимальний розмір пенсій (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, сум індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) відповідно до Митного кодексу України, Законів України «Про державну службу», «Про Національний банк України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про дипломатичну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про судову експертизу», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення», постанови Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. № 379/95-ВР «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України», не може перевищувати 12 мінімальних розмірів пенсії за віком, встановленої згідно з абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а пенсії, призначеної (перерахованої) відповідно до Закону України «Про прокуратуру» (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат, встановлених законодавством), — 10 тис. гривень на місяць.

Автори клопотання вважають, що Кабінет Міністрів України, видавши Постанову та включивши до неї положення, які встановлюють максимальні розміри пенсій,

призначених для певної категорії громадян, вийшов за межі своїх повноважень, чим порушив статтю 1, частину другу статті 6, частину другу статті 8, частину другу статті 19, частини другу, третю статті 22, статті 64, 116 Конституції України.

2. Свої позиції щодо предмета конституційного подання висловили Кабінет Міністрів України, Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, виходить з такого.

3.1. Україна є правовою державою; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (стаття 1, частина друга статті 6, частина друга статті 8 Основного Закону України).

За приписом частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно зі статтями 113, 116, 117 Основного Закону України Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України; забезпечує виконання Конституції і законів України; видає постанови і розпорядження виключно в межах своєї компетенції.

Неухильне додержання органами державної влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади, є запорукою їх єдності та важливою передумовою стабільності і злагоди в державі (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008).

3.2. Відповідно до Конституції України основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення визначаються виключно законами України (пункт 6 частини першої статті 92).

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» умови, норми та порядок пенсійного забезпечення передбачаються законами про пенсійне забезпечення (абзац шостий частини третьої статті 4); порядок визначення розмірів пенсійних виплат встановлюється лише цим Законом (абзац сьомий частини другої статті 5). Положення вказаного Закону не містять обмежень максимального розміру пенсій.

Кабінет Міністрів України повноважний вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, забезпечувати проведення політики, зокрема, у сфері соціального захисту (пункти 2, 3 статті 116 Основного Закону України). Зазначене свідчить, що Кабінет Міністрів України не наділений повноваженнями щодо встановлення розмірів пенсій.

Таким чином, закріплюючи у пункті 10 Постанови граничні розміри пенсійного забезпечення для окремих категорій громадян, Кабінет Міністрів України втрутився у сферу виключної компетенції законодавця всупереч положенням частини другої статті 6, частини другої статті 8, частини другої статті 19, пункту 3 частини першої статті 85, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України.

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку про невідповідність Конституції України (неконституційність) пункту 10 Постанови.

4. Зважаючи на те, що положення пункту 10 Постанови, які не відповідають Конституції України, могли бути застосовані при призначенні, перерахунку і виплаті пенсій окремим категоріям громадян, Конституційний Суд України відповідно до статті 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважає за необхідне вказати на преюдиціальність цього Рішення.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 61, 65, 74, 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» від 28 травня 2008 року № 530.

2. Пункт 10 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян» від 28 травня 2008 року № 530, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України має преюдиціальне значення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень, визнаних неконституційними.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 19-rp/2009 dated September 8, 2009 in the case upon the constitutional petition of 59 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of item 10 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some Issues of Social Protection of the Individual Categories of Citizens»*

Subject of the right to constitutional petition — 59 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court with a petition to consider the issue concerning the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of item 10 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some Issues of Social Protection of the Individual Categories of Citizens» No. 530 dated May 28, 2008 (hereinafter referred to as «the Resolution»).

The mentioned item of the Resolution specifies that «the maximum rate of pension (including rises, increases, additional pension, purposeful financial aid, pension for meritorious service to Ukraine, amounts of indexation and other extra pension charge, established by the legislation) granted (re-calculated) in accordance with the Customs Code of Ukraine, the Laws «On Civil Service», «On the National Bank of Ukraine», «On the Cabinet of Ministers of Ukraine», «On Diplomatic Service», «On Service in Bodies of Local Self-Government», «On Judicial Examination», «On Status and Social Protection of Population Suffered from Chornobyl Catastrophe», «On State Support of Mass Media and Social Protection of Journalists», «On Scientific and Scientific Technical Activities», «On Pension Provision of Military Personnel, Persons Dismissed from Military Service and Some Other Persons», «On Mandatory State Pension Insurance», «On Pension Provision», the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 379/95-BP dated October 13, 1995 «On the Adoption of the Regulations on the Assistant-Consultant to the People's Deputy of Ukraine» should not exceed 12 minimal rates of retirement pension, established according to the Article 28.1.1 of the Law of Ukraine «On Mandatory State Pension Insurance», and pension, granted (re-calculated) in accordance with the Law «On Prosecution Office» (including rises, increases, additional pension, purposeful financial aid, pension for meritorious service to Ukraine, amounts of indexation and other extra pension charge, established by the legislation), - 10 thousand hryvnas per month».

Ukraine is a law-based state; bodies of legislative, executive and judicial power exercise their authority within the limits established by this Constitution and in accordance with the laws of Ukraine; Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Articles 1, 6.2, 8.2 of the Fundamental Law).

According to Article 19.2 bodies of state power are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine.

Under Articles 113, 116, 117 of the Fundamental Law the Cabinet of Ministers of Ukraine, in its activities, is guided by the Constitution, laws of Ukraine, and also by decrees of the President of Ukraine and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine adopted in accordance with the Constitution and laws of Ukraine; ensures the execution of the Constitution and the laws of Ukraine; issues resolutions and orders within the limits of its competence.

Strict observance of the Constitution and laws of Ukraine by bodies of legislative, executive and judicial power ensures the realisation of the principle of separation of power and is a guarantee of their unity and an important prerequisite of stability, ensuring civil peace and welfare in the state (item 4.1 of the motivation part of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 4-rp/2008 dated April 1, 2008).

According to the Constitution the fundamentals of social protection, the forms and types of pension provision are determined exclusively by laws of Ukraine (Article 92.1.6).

According to the Law «On Mandatory State Pension Insurance» conditions, standards and order of the pension provision are envisaged by the laws on the pension provision (Article 4.3.6); the order of the determination of the pension payments rate is established by this Law only (5.2.7). The provisions of the mentioned Law do not include limitation of the maximum pension rate.

The Cabinet of Ministers of Ukraine is authorised to take measures to ensure human and citizen's rights and freedoms, ensure the implementation of policy, including, in the sphere of social security (Articles 116.2, 116.3 of the Fundamental Law). That means that the Cabinet of Ministers of Ukraine is not empowered to establish the pension rates.

Thus, stating the limited rates of the pension provision for the individual categories of citizens in item 10 of the Resolution, the Cabinet of Ministers of Ukraine interfered with the sphere of the exceptional competence of the legislator in defiance of the stipulations of Articles 6.2, 8.2, 19.2, 85.1.3, 92.1.6 of the Constitution of Ukraine.

Hence, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) item 10 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some Issues of Social Protection of the Individual Categories of Citizens» No. 530 dated May 28, 2008.

2. Item 10 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some Issues of Social Protection of the Individual Categories of Citizens» No, 530 dated May 28, 2008 recognised unconstitutional lose its legal force from the day the Constitutional Court adopts this Decision.

3. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine has a prejudicial meaning during examination by the courts of general jurisdiction of the claims on the grounds of legal relations which arose as a result of the legal force of the provisions recognised to be unconstitutional.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Шишовського Володимира Володимировича
щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої,
шостої статті 136, пункту 1, підпункту 1 пункту 2 розділу VII
«Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України

м. К и ї в
30 червня 2009 року
№ 36-у/2009

Справа № 2-37/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича — доповідача,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шишовського В. В. щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої, шостої статті 136, пункту 1, підпункту 1 пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 21–22, ст. 135) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Нікітіна Ю. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Шишовський Володимир Володимирович (уповноважений за дорученням — Козляковський Геннадій Тимофійович) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої, шостої статті 136, пункту 1, підпункту 1 пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України.

Автор клопотання просить роз'яснити вказані положення через відповідь на такі питання:

— чи можна в Україні згідно зі статтею 136 Сімейного кодексу України оспорювати батьківство щодо дітей, народжених і зареєстрованих до 1 січня 2004 року, на підставі статей 52, 53, 54 Кодексу про шлюб та сім'ю України 1969 року (далі — КпШС) або на підставі кодексів інших держав до і після вказаної дати;

— чи можна відмовляти у задоволенні позову про оспорювання батьківства щодо дитини, яка народилася та була зареєстрована до 1 січня 2004 року, у зв'язку з тим, що закінчився строк (один рік), встановлений статтею 56 КпШС для оспорювання батьківства, або тому, що дитина була зареєстрована відповідно до кодексу іншої держави за умови, що на момент спору дитина є неповнолітньою, та дитина і батьки (батько) проживають в Україні;

— чи можна згідно з Сімейним кодексом України встановлювати чи змінювати розмір аліментів на дітей, які народилися та були зареєстровані до 1 січня 2004 року відповідно до КпШС або народилися і були зареєстровані в іншій країні, а зараз проживають в Україні;

— який з кодексів — КпШС, Сімейний кодекс України чи кодекс іншої держави — треба застосовувати в Україні при вирішенні спорів щодо дітей, які народилися та були зареєстровані під час дії КпШС;

— яке рішення повинен виносити суд у справі про оспорювання батьківства в Україні, якщо доведено відсутність кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та дитиною, та чи повинен суд крім показань та заперечень матері розглядати ще й інші докази у справі;

— чи треба застосовувати аналогію права та закону згідно зі статтею 10 Сімейного кодексу України та відповідно до частини восьмої статті 8 (у конституційному зверненні — частини сьомої статті 8) Цивільного процесуального кодексу України при використанні статті 136 Сімейного кодексу України, якщо батьки та діти знаходяться під юрисдикцією України?

Необхідність звернення до Конституційного Суду України Шишовський В. В. обґрунтовує неоднозначним розумінням і застосуванням судами загальної юрисдикції окремих норм Сімейного кодексу України, що призвело до порушення його прав.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 16 червня 2009 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд

України» та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України, підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (пункт 4 частини другої статті 42, стаття 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

З аналізу конституційного звернення та доданих до нього рішень судів загальної юрисдикції, в яких вирішувались спори між громадянами Шишовським Володимиром Володимировичем та Мошенською Галиною Іванівною щодо оспорювання батьківства та збільшення розміру аліментів, вбачається, що суб'єкт права на конституційне звернення не навів фактів неоднозначного застосування законів судами України.

Крім того, автор клопотання фактично просить дати консультацію, який правовий акт (КпШС чи Сімейний кодекс України) повинен застосовуватися судами при розгляді справ такої категорії. Проте вирішення питань правозастосування не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Отже, конституційне подання не відповідає вимогам пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», тому є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 42, 43, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шишовського Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої, шостої статті 136, пункту 1, підпункту 1 пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III на підставі пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом та непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Швеця Олега Григоровича щодо офіційного тлумачення положень
пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України
«Про Конституційний Суд України»

м. Київ
30 червня 2009 року
№ 37-у/2009

Справа № 2–38/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Швеця Олега Григоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96–ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 49, ст. 272) (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Швець Олег Григорович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Закону, Швець О. Г. посилається на Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 і вказує, що в ньому «обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України застосовано Конституційним Судом України виключно в контексті вимог частини першої статті 42 Закону», тоді як в Ухвалі від 1 лютого 2007 року № 12-у/2007 «це ж положення застосовано в значенні необхідності дотримання вимог статті 94 Закону».

Автор клопотання просить Конституційний Суд України дати обґрунтоване тлумачення положень Закону, зокрема відповісти на такі питання:

— що означає поняття «застосування положення Конституції України» судами України, іншими органами державної влади;

— як впливають на застосування положень Конституції України судами України, іншими органами державної влади положення статті 8 Конституції України про те, що її норми є нормами прямої дії і найвищої юридичної сили, а в Україні визнається і діє принцип верховенства права;

— чим відрізняється застосування судами України, іншими органами державної влади положень законів України від застосування ними положень Конституції України;

— як впливає на застосування положень законів України судами України, іншими органами державної влади те, що законодавець не визначив, нормами якої дії є положення законів — нормами прямої дії (як положення Конституції України) чи опосередкованої.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 17 червня 2009 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону.

Відповідно до вимог Закону конституційне звернення повинне містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України та законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень цих актів судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Швець О. Г. вбачає необхідність в офіційному тлумаченні положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону у зв'язку з неоднозначним їх застосуванням Конституційним Судом України. Однак наведення автором клопотання

позицій, висловлених у Рішенні Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 та Ухвалі Конституційного Суду України від 1 лютого 2007 року № 12-у/2007, не може вважатися обґрунтуванням необхідності в офіційному тлумаченні вказаних положень Закону, оскільки в цих позиціях Конституційного Суду України немає неоднозначності застосування Закону.

Отже, порушені в конституційному зверненні питання не містять обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Закону, а тому згідно з пунктом 2 частини першої статті 45 Закону є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Швеця Олега Григоровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96–ВР на підставі пункту 2 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Татарінцева Володимира Михайловича щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України та стосовно відповідності Конституції України (конституційності) і законам України окремих рішень судів загальної юрисдикції

м. Київ
30 червня 2009 року
№ 38-у/2009

Справа № 2–40/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Татарінцева Володимира Михайловича щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України та стосовно відповідності Конституції України (конституційності) і законам України окремих рішень судів загальної юрисдикції.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали конституційного звернення, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Татарінцев Володимир Михайлович — порушує питання про офіційне тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України.

Крім того, автор клопотання просить Конституційний Суд України визнати рішення Дзержинського районного суду міста Харкова від 12 жовтня 2005 року та від 5 жовтня 2007 року, рішення апеляційного суду Харківської області від 13 грудня 2007 року, додаткове рішення апеляційного суду Харківської області від 18 грудня 2007 року, ухвали Верховного Суду України від 26 червня 2008 року та від 5 листопада 2008 року такими, що не відповідають статтям 3, 8, 19, 21, 22, 24, 25, 32, 33, 43, 46, 47, 48, 49, 51, 56, 60, 64, 68, 69, 70, 71 Конституції України, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статтям 1, 9, 64, пункту 2 частини третьої, частині четвертій статті 71, частинам першій, четвертій статті 78, статтям 103, 104, 107, 109 Житлового кодексу Української РСР, пунктам 1, 3, 4, 10 частини другої статті 16, частині другій статті 27, статтям 43, 228, 230, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 297, 310, 313 Цивільного кодексу України.

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що судами загальної юрисдикції під час здійснення провадження у справі було допущено порушення його конституційного права на житло, закріпленого в статті 47 Конституції України, у зв'язку з чим згадані судові рішення є такими, що прийняті з порушенням норм Конституції та законів України.

2. Ухвалою Третьої колегії суддів Конституційного Суду України від 19 червня 2009 року відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Аналіз змісту конституційного звернення свідчить, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України. Тобто конституційне звернення не відповідає вимогам пункту 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки не містить обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції або законів України.

Конституційний Суд України вважає, що у відкритті конституційного провадження у справі слід відмовити за пунктом 2 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3.2. Татарінцев В. М., звернувшись із проханням визнати неконституційними окремі рішення судів загальної юрисдикції, фактично висловив незгоду із судовими рішеннями, які набрали законної сили.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції, не належать до повноважень Конституційного Суду України.

Непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 14, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Татарінцева Володимира Михайловича щодо офіційного тлумачення положень статті 47 Конституції України, статей 1, 71 Житлового кодексу Української РСР, статті 223 Цивільного процесуального кодексу України, статті 310 Цивільного кодексу України та стосовно відповідності Конституції України (конституційності) і законам України окремих рішень судів загальної юрисдикції на підставі пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення розгляду конституційного подання Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Розпорядження Кабінету Міністрів України
«Про призначення Бухаленкова С. О.
заступником Голови Фонду державного майна України»

м. К и ї в
14 липня 2009 року
№ 41-у/2009

Справа № 2-30/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича — доповідача,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення Бухаленкова С. О. заступником Голови Фонду державного майна України» від 8 квітня 2009 року № 369-р.

Заслухавши суддю-доповідача Стецюка П. Б. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення Бухаленкова С. О. заступником Голови Фонду державного майна України» (далі — Розпорядження). Згідно з пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції України Президент України Указом від 5 травня 2009 року № 292 зупинив дію Розпорядження.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що Розпорядження не відповідає статті 6, частині другій статті 19, частині третій статті 113, частині першій статті 117 Конституції України.

Обґрунтовуючи свою позицію, глава держави наголошує, що Основним Законом України повноваження Кабінету Міністрів України щодо вирішення кадрових питань діяльності Фонду державного майна України зводяться до внесення Прем'єр-міністром України до Верховної Ради України подання щодо кандидатури на посаду Голови цього Фонду (пункт 12 частини першої статті 85).

У конституційному поданні автор клопотання посилається на Ухвалу Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 46-уп/2008, в якій визначено, що у чинному законодавстві України немає нормативно-правового акта, який визначив би належність Фонду державного майна України до будь-яких із гілок державної влади, зазначених у статті 6 Конституції України, а також на правову позицію Конституційного Суду України, висловлену у Рішенні від 11 листопада 2008 року № 25-рп/2008 (справа про земельні аукціони), за якою Кабінет Міністрів України у своїй діяльності при виданні постанов і розпоряджень повинен виходити із закріплених за ним виключно Конституцією та законами України повноважень, які не можуть встановлюватися іншими правовими актами.

Виходячи з вказаних аргументів глава держави стверджує, що Кабінет Міністрів України не має права приймати рішення з кадрових питань, якщо він не наділений такими повноваженнями Конституцією та законами України.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 2 червня 2009 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — наявність ухвали Конституційного Суду України про припинення провадження у справі щодо аналогічного за змістом та юридичною силою акта.

3. 13 червня 2009 року Президент України видав Указ «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України» № 434, яким визнав таким, що втратив чинність, Указ «Про зупинення дії розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2009 року № 369-р» від 5 травня 2009 року № 292.

До Конституційного Суду України 13 липня 2009 року надійшов лист Президента України про відкликання конституційного подання щодо конституційності Розпорядження.

Відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання або конституційне звернення може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Згідно з § 511 Регламенту Конституційного Суду України Конституційний Суд України припиняє розгляд конституційного подання, конституційного звернення, якщо після прийняття ухвали колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення письмовою заявою відповідно до статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкликав конституційне подання, конституційне звернення.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 44, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити розгляд конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення Бухаленкова С. О. заступником Голови Фонду державного майна України» від 8 квітня 2009 року № 369-р у зв'язку з письмовою заявою Президента України про відкликання конституційного подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 р. № 702 та Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору з голографічними захисними елементами і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів»

м. К и ї в
14 липня 2009 року
№ 42-у/2009

Справа № 2-34/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,

Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича — доповідача,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 р. № 702 та Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору з голографічними захисними елементами і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 15 квітня 2009 року № 358 (Офіційний вісник України, 2009 р., № 29, ст. 971) (далі — Постанова).

Заслухавши суддю-доповідача Дідківського А. О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Президент України Указом від 30 квітня 2009 року № 277 зупинив дію Постанови та одночасно звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати її такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною).

Оспорювану Постановою вносяться зміни у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 року № 702 та Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору з голографічними захисними елементами і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 567, за якими оплата за марки акцизного збору використовується, крім фінансування витрат, пов'язаних з виробництвом, транспортуванням і створенням матеріально-технічної бази для їх зберігання, ще й для покриття інших витрат, пов'язаних із виконанням основних функцій органів державної податкової служби, не забезпечених коштами загального фонду державного бюджету.

Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що Кабінет Міністрів України, видавши Постанову, порушив вимоги статті 1 Закону України «Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби», якою встановлено, що плата за марки акцизного збору вноситься українськими товаровиробниками та імпортерами цієї продукції на покриття витрат на виробництво, зберігання та

реалізацію марок акцизного збору. На думку автора клопотання, оспорюваною Постановою визначено додаткові напрями використання фінансових надходжень, що свідчить про перебрання Урядом України повноважень Верховної Ради України, чим порушено окремі приписи статей 6, 19, 85, 92, 113, 117 Основного Закону України.

2. Перша колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 4 червня 2009 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 4 частини першої статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. Президент України 13 червня 2009 року видав Указ «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України» № 434, яким, зокрема, визнано й Указ «Про зупинення дії постанови Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2009 року № 358» таким, що втратив чинність.

13 липня 2009 року до Конституційного Суду України надійшла письмова заява Президента України про відкликання конституційного подання.

Відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Згідно з § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України Конституційний Суд України припиняє розгляд конституційного подання, якщо після прийняття ухвали колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі суб'єкт права на конституційне подання письмовою заявою відповідно до статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» відкликав конституційне подання.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 44, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити розгляд конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 р. № 702 та Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору з голографічними захисними елементами і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 15 квітня 2009 року № 358 у зв'язку з письмовою заявою Президента України про відкликання конституційного подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Розпорядження Кабінету Міністрів України
«Про звільнення Монтрезора І. Л.
з посади заступника Міністра оборони України»

м. К и ї в
14 липня 2009 року
№ 45-у/2009

Справа № 2-45/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича — доповідача,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про звільнення Монтрезора І. Л. з посади заступника Міністра оборони України» від 10 червня 2009 року № 608-р (Урядовий кур'єр, 2009 р., 12 червня).

Заслухавши суддю-доповідача Джуня В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про звільнення Монтрезора І. Л. з посади заступника Міністра оборони України» від 10 червня 2009 року № 608-р (далі — Розпорядження). Кабінет Міністрів України звільнив Монтрезора І. Л. з посади заступника Міністра оборони України у зв'язку з несумлінним виконанням ним своїх обов'язків — порушення Присяги державного службовця.

Глава держави вважає, що, видавши Розпорядження, Кабінет Міністрів України порушив положення частин першої, другої статті 6, частини другої статті 19, пункту 12 частини першої статті 92, частини першої статті 113, пункту 10 статті 116, частини першої статті 117, частини другої статті 120 Конституції України. Свою позицію суб'єкт права на конституційне подання мотивує тим, що відповідно до змісту приписів пункту 3 частини дев'ятої статті 22 та пункту 3 частини першої статті 46 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (далі — Закон) призначення на посаду і звільнення з посади перших заступників і заступників міністрів здійснюється виключно за поданням міністра. Крім того, автор клопотання наголошує, що порушено передбачену Законом процедуру порядку звільнення з посади заступника міністра, а саме «звільнення було здійснено без відповідного подання Міністра оборони України».

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 6 липня 2009 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі.

3. Згідно з пунктом 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або його окремих положень, предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому наведені аргументи свідчили б про невідповідність положень цього акта Конституції України.

У конституційному поданні немає аргументів, що зміст Розпорядження суперечить саме вимогам частин першої, другої статті 6, частини другої статті 19, пункту 12 частини першої статті 92, частини першої статті 113, пункту 10 статті 116, частини першої статті 117, частини другої статті 120 Конституції України. Фактично глава держави обґрунтував невідповідність Розпорядження приписам пункту 3 частини дев'ятої статті 22 та пункту 3 частини першої статті 46 Закону. Тобто, щоб відповісти на порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України має перевірити відповідність Розпорядження вимогам норм Закону. Тому твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність Розпорядження базується виключно на висновку про незаконність припису Розпорядження.

Проте згідно зі статтею 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» до повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки

Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Отже, порушене у конституційному поданні питання непідвідомче Конституційному Суду України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтею 39, пунктом 3 статті 45, статтею 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про звільнення Монтрезора І. Л. з посади заступника Міністра оборони України» від 10 червня 2009 року № 608-р на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов'язків
голів місцевих державних адміністрацій

м. Київ
15 липня 2009 року
№ 48-уп/2009

Справа № 1-31/2009

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижак Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Джуня В'ячеслава Васильовича,

Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов'язків голів місцевих державних адміністрацій:

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Амвросіївської районної державної адміністрації Донецької області» від 20 травня 2008 року № 168;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Великоберезнянської районної державної адміністрації Закарпатської області» від 12 лютого 2008 року № 55;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Таращанської районної державної адміністрації Київської області» від 28 грудня 2007 року № 324;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Яготинської районної державної адміністрації Київської області» від 5 лютого 2008 року № 42;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Добровеличківської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 13 лютого 2008 року № 58;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новоархангельської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 28 лютого 2008 року № 83;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новгородківської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 20 травня 2008 року № 170;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Онуфріївської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 14 жовтня 2008 року № 293;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сокальської районної державної адміністрації Львівської області» від 23 квітня 2008 року № 148;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Стрийської районної державної адміністрації Львівської області» від 27 червня 2008 року № 215;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Очаківської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 14 лютого 2008 року № 65;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новоодеської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 14 лютого 2008 року № 66;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Березівської районної державної адміністрації Одеської області» від 30 травня 2008 року № 187;

- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Роменської районної державної адміністрації Сумської області» від 20 травня 2008 року № 174;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Краснопільської районної державної адміністрації Сумської області» від 14 жовтня 2008 року № 294;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Путивльської районної державної адміністрації Сумської області» від 16 грудня 2008 року № 340;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Заліщицької районної державної адміністрації Тернопільської області» від 7 травня 2008 року № 161;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Гусятинської районної державної адміністрації Тернопільської області» від 20 жовтня 2008 року № 301;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ярмолинецької районної державної адміністрації Хмельницької області» від 21 березня 2008 року № 112;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 3 квітня 2008 року № 123;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Красилівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 267;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Шепетівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 266;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Деражнянської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 268;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Старокостянтинівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 14 жовтня 2008 року № 295;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Полонської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 16 жовтня 2008 року № 298;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Монастирищенської районної державної адміністрації Черкаської області» від 20 травня 2008 року № 176;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Драбівської районної державної адміністрації Черкаської області» від 30 травня 2008 року № 182;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Канівської районної державної адміністрації Черкаської області» від 14 жовтня 2008 року № 296;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сокирянської районної державної адміністрації Чернівецької області» від 11 серпня 2008 року № 259;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Чернігівської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 16 січня 2008 року № 9;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новгород-Сіверської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 12 лютого 2008 року № 53;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Срібнянської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 20 березня 2008 року № 108;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ніжинської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 2 березня 2008 року № 113;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Городнянської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 27 червня 2008 року № 219;

- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ленінської районної державної адміністрації м. Севастополя» від 28 лютого 2008 року № 84;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Баштанської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 171;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Березанської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 172;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Вознесенської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 173;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Компаніївської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 1 жовтня 2008 року № 285;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Вільшанської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 1 жовтня 2008 року № 287;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Старосинявської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 17 березня 2008 року № 101;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Голопристанської районної державної адміністрації Херсонської області» від 13 лютого 2008 року № 59;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новобузької районної державної адміністрації Миколаївської області» від 11 квітня 2008 року № 136;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Літинської районної державної адміністрації Вінницької області» від 13 лютого 2008 року № 57;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови П'ятихатської районної державної адміністрації Дніпропетровської області» від 15 вересня 2008 року № 274;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Богородчанської районної державної адміністрації Івано-Франківської області» від 11 квітня 2008 року № 134;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ульянівської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 3 квітня 2008 року № 121;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Бродівської районної державної адміністрації Львівської області» від 14 лютого 2008 року № 64;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Макарівської районної державної адміністрації Київської області» від 28 грудня 2007 року № 323;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ріпкинської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 26 червня 2008 року № 210;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сосницької районної державної адміністрації Чернігівської області» від 26 червня 2008 року № 211;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Талалаївської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 17 березня 2008 року № 102;
 - «Про тимчасове виконання обов'язків голови Борівської районної державної адміністрації Харківської області» від 2 квітня 2008 року № 118.
- Президент України цими розпорядженнями тимчасово поклав виконання обов'язків голів районних державних адміністрацій на певних осіб.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 51 народний депутат України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), розпорядження Президента України про тимчасове виконання обов'язків голів місцевих державних адміністрацій.

Автори клопотання стверджують, що Президент України, видавши наведені розпорядження, вийшов за межі своїх повноважень і діяв усупереч вимогам частини другої статті 6, частини другої статті 19, частини третьої статті 104, частини третьої статті 106, частини четвертої статті 118 Основного Закону України, та підкреслюють, що Конституція України визначає повноваження Президента України щодо призначення на посаду та звільнення з посади голови місцевої державної адміністрації, а також спосіб їх реалізації і не передбачає видання ним актів про тимчасове виконання обов'язків голови місцевої державної адміністрації.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 20 травня 2009 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. Президент України протягом 2008–2009 років видав розпорядження: від 2 квітня 2008 року № 119; від 7 квітня 2008 року № 129; від 7 квітня 2008 року № 130; від 20 травня 2008 року № 175; від 11 червня 2008 року № 197; від 11 червня 2008 року № 198; від 26 червня 2008 року № 213; від 5 серпня 2008 року № 249; від 6 серпня 2008 року № 253; від 6 серпня 2008 року № 254; від 15 серпня 2008 року № 260; від 12 січня 2009 року № 1; від 12 січня 2009 року № 2; від 12 січня 2009 року № 4; від 13 лютого 2009 року № 23; від 26 лютого 2009 року № 30; від 26 березня 2009 року № 49; від 26 березня 2009 року № 50; від 13 травня 2009 року № 75; від 21 травня 2009 року № 82, призначивши відповідно О. Онопрієнка, В. Горбика, Ю. Заїку, В. Чуйка, П. Ковальчука, М. Фоменка, Л. Концур, В. Тимченка, І. Єгоренкову, Я. Навольського, Є. Кухаря, І. Бережницького, С. Турецького, Р. Ярему, С. Мовчана, В. Петрушку, М. Бірченка, І. Кривоzubа, Б. Довгала, П. Кривогуза, які, крім Л. Концур, тимчасово виконували обов'язки голів районних державних адміністрацій, головами районних державних адміністрацій.

Крім того, глава держави видав розпорядження від 16 жовтня 2008 року № 299, від 13 лютого 2009 року № 25, від 27 травня 2009 року № 89, від 3 липня 2009 року № 128 і № 129, якими звільнив від тимчасового виконання обов'язків голів районних державних адміністрацій, зокрема, В. Івченка, І. Ніколаєнка, О. Кістругу, В. Білобровенка, В. Брайка, В. Бугаєнка, О. Бузуна, О. Васильковця, Г. Іванова, М. Каламуняк, В. Карпушенка, М. Катеренчука, В. Кауфмана, В. Косенка, В. Кручика, Б. Міхняка, І. Нестеренка, М. Овсяника, В. Ординського, В. Палія, В. Рибачука, І. Рубського, В. Самойленка,

С. Хруща, А. Шаповалова, В. Шуляка, Д. Блажка, Р. Галаган, В. Колоса, М. Нагорного, Р. Олексенко, О. Плюту, В. Сороку.

Отже, оспорювані розпорядження Конституційний Суд України розглядає як такі, що вичерпали свою дію. Згідно з правовими позиціями, висловленими Конституційним Судом України у Рішенні від 23 червня 1997 року № 2-зп, в ухва-лах від 1 жовтня 2002 року № 50-у/2002, від 21 листопада 2007 року № 48-уп/2007, вони не можуть розглядатися на предмет відповідності Конституції України.

Таким чином, конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов'язків голів місцевих державних адміністрацій підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні — конституційне провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про тимчасове виконання обов'язків голів місцевих державних адміністрацій:

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Амвросіївської районної державної адміністрації Донецької області» від 20 травня 2008 року № 168;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Великоберезнянської районної державної адміністрації Закарпатської області» від 12 лютого 2008 року № 55;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Таращанської районної державної адміністрації Київської області» від 28 грудня 2007 року № 324;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Яготинської районної державної адміністрації Київської області» від 5 лютого 2008 року № 42;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Добровеличківської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 13 лютого 2008 року № 58;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новоархангельської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 28 лютого 2008 року № 83;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новгородківської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 20 травня 2008 року № 170;

— «Про тимчасове виконання обов'язків голови Онуфріївської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 14 жовтня 2008 року № 293;

- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сокальської районної державної адміністрації Львівської області» від 23 квітня 2008 року № 148;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Стрийської районної державної адміністрації Львівської області» від 27 червня 2008 року № 215;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Очаківської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 14 лютого 2008 року № 65;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новоодеської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 14 лютого 2008 року № 66;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Березівської районної державної адміністрації Одеської області» від 30 травня 2008 року № 187;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Роменської районної державної адміністрації Сумської області» від 20 травня 2008 року № 174;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Краснопільської районної державної адміністрації Сумської області» від 14 жовтня 2008 року № 294;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Путивльської районної державної адміністрації Сумської області» від 16 грудня 2008 року № 340;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Заліщицької районної державної адміністрації Тернопільської області» від 7 травня 2008 року № 161;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Гусятинської районної державної адміністрації Тернопільської області» від 20 жовтня 2008 року № 301;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ярмолинецької районної державної адміністрації Хмельницької області» від 21 березня 2008 року № 112;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 3 квітня 2008 року № 123;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Красилівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 267;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Шепетівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 266;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Деражнянської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 19 серпня 2008 року № 268;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Старокостянтинівської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 14 жовтня 2008 року № 295;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Полонської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 16 жовтня 2008 року № 298;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Монастирищенської районної державної адміністрації Черкаської області» від 20 травня 2008 року № 176;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Драбівської районної державної адміністрації Черкаської області» від 30 травня 2008 року № 182;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Канівської районної державної адміністрації Черкаської області» від 14 жовтня 2008 року № 296;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сокирянської районної державної адміністрації Чернівецької області» від 11 серпня 2008 року № 259;

- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Чернігівської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 16 січня 2008 року № 9;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новгород-Сіверської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 12 лютого 2008 року № 53;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Срібнянської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 20 березня 2008 року № 108;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ніжинської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 2 березня 2008 року № 113;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Городнянської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 27 червня 2008 року № 219;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ленінської районної державної адміністрації м. Севастополя» від 28 лютого 2008 року № 84;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Баштанської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 171;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Березанської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 172;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Вознесенської районної державної адміністрації Миколаївської області» від 20 травня 2008 року № 173;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Компаніївської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 1 жовтня 2008 року № 285;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Вільшанської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 1 жовтня 2008 року № 287;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Старосинявської районної державної адміністрації Хмельницької області» від 17 березня 2008 року № 101;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Голопристанської районної державної адміністрації Херсонської області» від 13 лютого 2008 року № 59;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Новобузької районної державної адміністрації Миколаївської області» від 11 квітня 2008 року № 136;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Літинської районної державної адміністрації Вінницької області» від 13 лютого 2008 року № 57;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови П'ятихатської районної державної адміністрації Дніпропетровської області» від 15 вересня 2008 року № 274;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Богородчанської районної державної адміністрації Івано-Франківської області» від 11 квітня 2008 року № 134;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ульяновської районної державної адміністрації Кіровоградської області» від 3 квітня 2008 року № 121;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Бродівської районної державної адміністрації Львівської області» від 14 лютого 2008 року № 64;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Макарівської районної державної адміністрації Київської області» від 28 грудня 2007 року № 323;

- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Ріпкинської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 26 червня 2008 року № 210;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Сосницької районної державної адміністрації Чернігівської області» від 26 червня 2008 року № 211;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Талалаївської районної державної адміністрації Чернігівської області» від 17 березня 2008 року № 102;
- «Про тимчасове виконання обов'язків голови Борівської районної державної адміністрації Харківської області» від 2 квітня 2008 року № 118.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

(липень – вересень 2009 року)

ЛИПЕНЬ

21–24 липня Голова Конституційного Суду України А. Стрижак та суддя Конституційного Суду України В. Шишкін взяли участь у міжнародній конференції «Конституційні цінності, основні фактори стабільності демократичного ладу», присвяченій 15-річчю прийняття Конституції Республіки Молдова (м. Кишинев, Республіка Молдова)

ВЕРЕСЕНЬ

16 вересня зустріч Голови Конституційного Суду України А. Стрижак з делегацією Верховного Народного Суду Китайської Народної Республіки на чолі з Головою Верховного Народного Суду Китайської Народної Республіки Ван Шеньцзюнем

21–23 вересня суддя Конституційного Суду України М. Колос взяв участь у семінарі «Конституційний суд як інструмент захисту основних прав та свобод громадян», організованому Німецьким Фондом міжнародного правового співробітництва спільно з Конституційним Судом Республіки Білорусь у рамках проектів Фонду щодо співробітництва з органами конституційної юрисдикції країн Східної Європи (м. Мінськ, Республіка Білорусь)

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Шляхи підвищення ефективності виконання рішень Конституційного Суду України: теоретичні та практичні аспекти

М. Маркуш,

суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Рішення, які приймає Конституційний Суд України, є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені (частина друга статті 150 Конституції України). Поняття «рішення», що вживається у зазначеній статті, — родове, воно стосується всіх питань реалізації Конституційним Судом України закріплених повноважень. Рішення Суду є актами прямої дії, як і сама Конституція України, і мають конституційну силу виходячи з принципу верховенства Конституції України. Фактично рішення Конституційного Суду України — це конституційні норми в їх динаміці.

Право як система норм передбачає обов'язкову їх реалізацію. Відсутність цього механізму, як, наприклад, невиконання судових рішень, призводить до руйнування самої ідеї права, — вважає професор Гайдельбергського університету В. Брюггер¹. Виконання рішень Конституційного Суду України, що мають нормативний характер, безпосередню дію, загальнообов'язковість та юридичну силу Конституції України, є одним із основних і дієвих важелів забезпечення реалізації принципу верховенства Конституції України.

Виконання рішень Конституційного Суду України прямо впливає на побудову демократичного суспільства, основним критерієм якого є домінування прав людини над інтересами будь-яких державних органів та посадових осіб, а тому дуже актуальним є створення механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина².

Конституційні суди, виконуючи власні рішення, повинні спиратися на силу принципів, які вони проголошують, — вважає американський юрист Д. Баррі³.

¹ Див.: *Brugger W. Concretization of Law and Statutory Interpretation* // *Tulane European and Civil Law Forum*. — 1996. — № 11. — Р. 211–212.

² Див.: *Таций В. Я., Грошевий Ю. М.* Проблеми імплементації норм міжнародного права в національні процесуальні процедури (до 50-річчя Конвенції про захист права людини і основоположних свобод) // *Вісник Академії правових наук України*. — 1999. — № 4.

³ Див.: *Баррі Д.* Конституційний суд Росії глазами американського юриста // *Государство и право*. — 1993. — № 12. — С. 76–87.

Однак на сьогодні для України цього недостатньо — нарізла необхідність забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України не тільки силою авторитету самого Суду, «самодостатністю», безпосередньою дією цих актів, а й шляхом участі в цьому процесі держави в цілому та її інститутів зокрема.

Правова основа механізму виконання рішень Конституційного Суду України закріплена у статтях 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон)¹. Конституція України та Закон лише частково, на нашу думку, визначають порядок виконання рішень Конституційного Суду України, механізм правового регулювання якого є недосконалим, що породжує низку проблем, внаслідок яких ці рішення втрачають вплив на правову систему держави та діяльність державних інституцій, а звідси конституційний контроль за забезпеченням конституційного порядку в державі, що здійснюється Конституційним Судом України, втрачає свою ефективність.

Виконання рішень Конституційного Суду України має імперативний характер — є обов'язковою вимогою Основного Закону України, яка виступає гарантією додержанням норм Конституції та законів України. Обов'язковість виконання актів Конституційного Суду України є елементом дієвості ухвалених ним рішень. Таким чином, виконання рішень Конституційного Суду України — це конституційний обов'язок держави, зокрема її глави, органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, усіх громадян України.

У Рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України² закладено правову позицію, за якою відповідно до частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і терміни його виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язок по забезпеченню виконання цього рішення, висновку. Крім того, Конституційний Суд України відповідно до частини другої статті 70 Закону може визначити у своєму рішенні додаткові заходи, пов'язані з порядком його виконання, вказавши на терміновість чи обов'язки щодо його забезпечення. При цьому незалежно від того, що визначено у рішенні, висновку Конституційного Суду України (порядок його виконання, строки тощо), відповідні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України). Тобто наявність чи відсутність у рішенні, висновку Конституційного Суду України додаткових приписів щодо дій, пов'язаних з виконанням цих актів, не відміняє загальну обов'язковість їх виконання.

Рішення Конституційного Суду України мають таку саму сферу дії в часі, просторі, за колом осіб, як і рішення нормотворчого органу, і таке саме, як і нормативні акти, загальне значення, що не притаманне правозастосовним за своєю

¹ *Відомості Верховної Ради України*. — 1996. — № 49. — Ст. 272; 2006. — № 41. — Ст. 355; 2006. — 42. — Ст. 383; *Офіційний вісник України*. — 2009. — № 36. — Ст. 1220.

² *Вісник Конституційного Суду України*. — 2000. — № 6. — С.18–19.

природою актам. Вони мало відрізняються за наслідками і механізмом реалізації від законів, указів Президента, інших нормативно-правових актів, якими анулюються ті чи інші правові норми, а тому забезпечення їх виконання має бути таким самим, яким воно є стосовно законів¹. Необхідність виконання рішень Конституційного Суду України виникає як у випадку визнання нормативного акта або його окремого положення неконституційним, так і тоді, коли вони залишаються конституційними, однак одержують нове тлумачення. Зазначені рішення мають преюдиціальний характер і повинні застосовуватися органами державної влади, місцевого самоврядування, їхніми службовими та посадовими особами, судами, юридичними й фізичними особами.

У судах загальної юрисдикції України діє ефективний механізм виконання рішень — виконавче провадження, яке є самостійним процесом, а отже, фактично гарантує реалізацію судових рішень, тоді як щодо виконання рішень Конституційного Суду України такий механізм відсутній. Виконання рішень судів загальної юрисдикції забезпечується спеціально сформованим органом — державною виконавчою службою, що діє на підставі законів України «Про державну виконавчу службу» та «Про виконавче провадження»², які визначають умови і порядок виконання рішень судів та інших органів, що підлягають примусовому виконанню в разі невиконання їх у добровільному порядку, тоді як щодо виконання рішень Конституційного Суду України такий орган чітко не визначений, а нормативна база в цій частині є недосконалою.

Рішення Конституційного Суду України можна умовно поділити на такі, що виконуються шляхом вчинення активних дій відповідним органом (внесення змін, доповнень, наступне скасування відповідних актів, пов'язаних з визнанням неконституційним актом), і що не потребують активних дій для їх виконання, адже оскаржені акти або їх положення, які цими рішеннями визнані неконституційними, не виконуються, а органи, які їх прийняли, не повинні їх змінювати для відновлення конституційності. При цьому судові та інші правозастосовні органи зобов'язані керуватися цими рішеннями у своїй практиці.

Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України потребують нагального вирішення, що неможливе без ґрунтовного аналізу причин їх невиконання, які можна умовно поділити на такі:

1) доктринальні:

— наявність ряду невирішених теоретичних та прикладних питань щодо правової природи, юридичної сили та значення актів Конституційного Суду України для суспільства та конкретного індивіда;

¹ Івановська А. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіонально-науково-практичної конференції. 8–9 лютого 2007 р. — Л.: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. — С. 167–169; Білоусов Ю. В., Івановська А. М. // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. ст. — Івано-Франківськ. — 2007. — Вип. 18. — С. 47–54.

² Див.: Законодавство України про виконавче провадження: Наук.-практ. комент. — К., 2001. — С. 35.

2) політичні:

— незрілість сучасної політичної системи України;
— відсутність політичної волі щодо функціонування на належному рівні судової системи в цілому і зокрема органу конституційної юрисдикції — Конституційного Суду України, який без власного апарату виконання своїх рішень позбавляється всіх ознак владного суб'єкта;

— критика та коментарі через засоби масової інформації рішень Конституційного Суду України політиками або фахівцями, які мають інший погляд на вирішення питання, що має своїм наслідком зниження авторитету рішення, його ефективності, породжує сумніви в його правильності, легітимності і врешті-решт впливає на його виконання;

3) інституційні:

— неоднозначне розуміння правової позиції та резолютивної частини актів Конституційного Суду України суб'єктами, які повинні виконувати зазначене рішення;

— нечіткість офіційного тлумачення Конституції України та законів України, що ускладнює функціонування конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина та призводить до повторного розгляду аналогічних за змістом справ¹;

— прийняття із запізненням рішення щодо конституційності закону, який діяв певний період, через що втрачається його ефективність та можливість виконання (наприклад, рішення щодо неконституційності окремих положень законів України про Державний бюджет України тощо);

— закладення суперечностей між правовими позиціями, що містяться в актах Конституційного Суду України;

— рішення не завжди завершується саме прямим зверненням до відповідного суб'єкта владних повноважень виконати необхідні дії у сфері правового регулювання суспільних відносин або у сфері правозастосування судів;

— невикористання Конституційним Судом України свого права вимоги від органів, правові акти яких були предметом розгляду у Конституційному Суді України, письмового підтвердження виконання рішень Конституційного Суду України відповідно до вимог частини четвертої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»;

4) законодавчі:

— розбалансованість Конституції України, внесена Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV² (далі — Закон № 2222), яким закладено неузгодженість її окремих норм, чи що в свою чергу призводить до винесення Конституційним Судом України рішень, які містять суперечності у закладених у них правових позиціях;

— неврахування законодавцем правових позицій Конституційного Суду України при розробці нових законів;

¹ Васильєв Г. Деякі законодавчі аспекти проблеми виконання рішень Конституційного Суду України // Юстиніан. — 2002. — № 6. — С. 2–30.

² Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

— делегування законодавчим органом своїх повноважень щодо правового регулювання правовідносин, які мають визначатися законами, іншим інституціям, що суперечить Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 9 жовтня 2008 року № 22-рп/2008 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про закупівлю послуг, пов'язаних з формуванням інформаційно-телекомунікаційної системи Державного реєстру виборців»), або прийняття законодавчого акта, який за своєю формою не врегульовує даний вид правовідносин (рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 1997 року № 7-зп/1997 у справі про Рахункову палату України, від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998 у справі про вибори народних депутатів України, від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 у справі про Регламент Верховної Ради України, від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008 у справі про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України);

— відсутність окремого закону, який врегульовував би процедуру виконання рішень Конституційного Суду України, або закріплення в чинних законах, що регулюють процедуру виконання рішень судів загальної юрисдикції, окремо положень щодо виконання рішень Конституційного Суду України, де, зокрема, був би закріплений механізм виконання його актів, процедура, строки тощо;

— невизначення на законодавчому рівні механізму контролю за виконанням рішень Конституційного Суду України, зокрема органу, відповідального за виконання його актів;

— потреба у вирішенні на законодавчому рівні проблеми застосування індивідуального підходу до виконання рішень стосовно кожної категорії справ;

— відсутність закріплення на законодавчому рівні юридичних видів відповідальності (конституційно-правової, кримінальної, адміністративної тощо) за невиконання, неналежне виконання та/чи за перешкодження виконанню рішень;

— відсутність законодавчого визначення поняття таких правопорушень, як невиконання, неналежне виконання, перешкодження виконанню рішень, та законодавчо визначеного порядку і процедури притягнення до відповідальності за вчинення цих правопорушень;

5) суб'єктивні:

— неоперативне виконання рішень, що потребують внесення законодавчим органом змін чи прийняття нормативних актів з урахуванням об'єктивних причин (наприклад, дострокове припинення повноважень Верховної Ради України тощо), що має своїм наслідком неоперативне коригування чинного законодавства та спроби заповнення прогалини в правовому регулюванні, виявленої актами Конституційного Суду України, зацікавленими відомствами, іншими органами, а не законодавцем;

— ігнорування посадовими особами та органами — суб'єктами правозастосування — рішень у справах конкретного нормоконтролю, що включає пряме невиконання, тобто невчинення чи відмову від вчинення певних дій, які вони зобов'язані були здійснити, однак не здійснили, або неналежне виконання;

— перешкодження вчиненню суб'єктом правозастосування дій, які він зобов'язаний вчинити, іншим суб'єктом;

— недостатнє використання чи ігнорування судами загальної юрисдикції правових позицій, що містяться у рішеннях;

б) інформативні:

— недостатня поінформованість про рішення¹;

— відсутність посилань у хронологічних та систематизованих кодифікаціях та інших публікаціях законів і актів Президента України, Кабінету Міністрів України на рішення, якими зазначені акти чи їх окремі положення визнані неконституційними.

Проблеми виконання рішень пов'язані не тільки з прийняттям нових або зміною чинних нормативних актів, а й зі здійсненням органами державної влади заходів фінансового, матеріально-технічного, організаційного характеру, з переглядом судами загальної юрисдикції індивідуальних справ, що розглядалися на підставі актів, визнаних неконституційними, зі зміною практики застосування Конституції України та законів України в судах загальної юрисдикції тощо.

Над вирішенням теоретичних та прикладних питань щодо правової природи, юридичної сили та значення актів Конституційного Суду України в першу чергу повинна попрацювати вітчизняна наука. Виконання актів Конституційного Суду України — це багатогранна правова категорія, що складається із декількох складових, які потребують ґрунтовного вивчення.

Заслуговує на увагу та подальше дослідження позиція, згідно з якою Президент України як гарант додержання Конституції України також є гарантом виконання рішень Конституційного Суду України². Ця думка може знайти свій розвиток у дослідженнях вітчизняних вчених, які повинні запропонувати на теоретичному рівні механізми здійснення такого контролю.

Недослідженою є проблема визначення моменту, з якого настає виконання рішень, якими правові акти чи окремі їх положення визнаються такими, що не відповідають вимогам Конституції України (є неконституційними). У резолютивній частині такого рішення зазначається, що визнаний неконституційним акт або окремі його положення втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. У цьому випадку резолютивна частина рішення виступає тим юридичним фактом, після якого оспорюваний нормативно-правовий акт або окремі його положення не повинні виконуватися.

Потребує дослідження проблема виконання рішень, що стосуються конституційності нормативно-правових норм або їх окремих положень, які внаслідок конституційного контролю втратили чинність, якщо аналогічна норма буде закріплена у новій редакції нормативно-правового акта, а також питання, як бути у випадку, коли аналогічна норма буде закріплена в цьому самому правовому акті, адже на практиці у таких випадках проводиться конституційна процедура з прийняттям нового рішення. Недослідженою залишається проблема за-

¹ Див.: *Сергієнко Н.* Вплив Рішень Конституційного Суду України на правозастосовчу практику судів спеціалізованої юрисдикції // Вісник Вищого арбітражного суду України. — 2000. — № 4. — С. 138–140.

² *Євграфов П. Б.* Вплив Конституційного Суду України на формування громадянського суспільства і правової держави // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 41.

стосування рішення, в якому дано тлумачення закону або окремих його положень, що втратили чинність, однак подібні чи аналогічні поняття (положення) містяться в інших нормативно-правових актах.

Варто дослідити проблему виконання рішень, якими визнано неконституційним правовий акт, що на момент винесення Конституційним Судом України рішення вичерпав свою дію, а правовідносини, які він врегулював, припинилися (наприклад, Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009).

Потребує глибокого дослідження правова природа рішень та закладених у них правових позицій. Л. Лазарєв вважає, що правовий механізм реалізації актів Конституційного Суду обумовлений їх юридичною природою¹.

Фундаментальні дослідження питання вирішення проблеми невиконання актів Конституційного Суду України, в яких були б запропоновані методологічні підходи, механізми виконання зазначених актів, дали б можливість на практиці комплексно підійти до вирішення цієї проблеми. Публікації, в яких висвітлюються проблеми невиконання актів Конституційного Суду України, здебільшого мають фрагментарний характер.

Потрібно провести порівняльний аналіз законодавства щодо виконання рішень органів конституційної юрисдикції у різних країнах. При цьому слід звернути увагу на те, що момент виконання рішень Конституційного Суду визначається неоднаково. Виконання його рішень у різних країнах починається з моменту, чітко визначеного або в Конституції, або в законі, або в самому рішенні.

У випадку визнання нормативного акта неконституційним моментами початку виконання рішення є: прийняття акта, набуття чинності рішенням Конституційного Суду, певна дата в майбутньому, зазначена у самому рішенні. Таке дослідження могло б стати теоретичним підґрунтям для внесення законодавчих змін до механізму виконання рішень Конституційного Суду України.

Класичним прикладом виконання рішення з моменту прийняття акта є положення Закону Федеративної Республіки Німеччина «Про Федеральний Конституційний Суд», яке передбачає, що рішення Федерального Конституційного Суду є обов'язковими для федеральних і земельних конституційних органів, а також для всіх інших державних органів та судів. Якщо норма визнана неконституційною, рішення Конституційного Суду має юридичну силу закону. Норма анулюється і визнається такою, що не має юридичної сили, з моменту її прийняття. Адміністративні акти і рішення звичайних судів, засновані на такій нормі, залишаються чинними, за винятком актів, скарги за якими подані до Конституційного Суду (стаття 31)².

Прикладом, коли момент виконання рішення визначається Конституційним Судом, є стаття 9 Закону Республіки Білорусь «Про Конституційний Суд Рес-

¹ Лазарєв Л. Исполнение решений Конституционного Суда РФ // Журнал российского права. — 2002. — № 9. — С.17.

² Закон о федеральном конституционном суде. Тексты законов. Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Russ: Интер националес. — Бонн, 1996. — С. 58.

публіки Білорусь», яка визначає, що «закони, декрети та укази Президента Республіки Білорусь, міжнародні договірні та інші зобов'язання Республіки Білорусь, акти міждержавних об'єднань, до яких входить Республіка Білорусь, постанови Ради Міністрів Республіки Білорусь, акти Верховного Суду Республіки Білорусь, Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь, Генерального прокурора Республіки Білорусь, акти інших державних органів, визнані Конституційним Судом такими, що не відповідають Конституції або актам, що мають вищу юридичну силу, вважаються такими, що втратили чинність в цілому або в окремій частині з моменту, визначеному Конституційним Судом»¹.

Стаття 63 Закону Боснії та Герцеговини «Про Конституційний Суд Боснії та Герцеговини» передбачає, що Конституційний Суд у своєму рішенні вирішує питання щодо правових наслідків (*ex tunc, ex nunc*). У рішенні щодо неконституційності відповідно до статей VI.3 (a) та VI.3 (c) Конституційний Суд може анулювати акт чи його положення повністю або частково. Як виняток, Конституційний Суд у рішенні може встановити певні часові обмеження для гармонізації, але не більше шести місяців. Якщо рішення не виконується протягом встановленого часу, то Конституційний Суд у наступному рішенні визначає, що неконституційні положення втрачають чинність. Такі неконституційні положення втрачають чинність на наступний день після опублікування рішення в «Офіційному віснику Боснії та Герцеговини»².

Частина третя статті 58 Закону Естонської Республіки «Про судочинство в порядку конституційного нагляду» визначає, що «Суд може відстрочити набуття чинності рішенням, вказаним у пункті 2 частини першої статті 15 цього Закону, на строк не більше шести місяців. Відстрочка набуття чинності рішенням повинна бути мотивована»³.

Варто зазначити, що законодавство таких країн, як Азербайджан (стаття 66.4 Закону)⁴, Албанія (стаття 76 Закону)⁵, Бельгія (стаття 10–18 Закону)⁶, Киргизстан (стаття 82 Закону)⁷, Румунія (стаття 26 Закону)⁸, Угорщина (стаття 43 Закону)⁹, Хорватія (статті 58–59 Закону)¹⁰, передбачає, що нормативний акт, визнаний неконституційним, може мати зворотну силу, наприклад, коли йдеться про пом'якшення кримінальної відповідальності особи або коли в результаті реалізації такого акта було порушено основні права і свободи людини та громадянина.

¹ *Ведомости* Национального Собрания Республики Беларусь. — 1997. — № 25–26. — Ст. 465.

² http://www.ccbh.ba/srp/p_stream.php?kat=618

³ *Правовые акты* Эстонии. — №11. — С. 619–636.

⁴ <http://www.constitutional-court-az.org>

⁵ <http://www.gjk.gov.al>

⁶ <http://www.arbitrage.be>

⁷ *Ведомости* Жогорку Кенеша. — 1994. — № 2. — Ст. 48; *Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии*: Сб. нормат. актов / Отв. ред. М. А. Митюков. — М., 1998. — С. 401–428.

⁸ <http://www.ccr.ro>

⁹ <http://www.mkab.hu/de/depagel.htm> ¹⁰ http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=13&m2=19&Lang=hr

Одним із основних чинників, що впливає на виконання рішень Конституційного Суду України і його діяльність, є ставлення до них суб'єктів владних повноважень, зокрема глави держави, органів законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування тощо. Оскільки, як зазначалося, проблема виконання рішень Конституційного Суду України є комплексною, тому у своєму вирішенні вона потребує комплексного підходу та зусиль багатьох інституцій, зокрема суб'єктів владних повноважень.

Для того щоб Конституційний Суд України належним чином функціонував, а його рішення виконувалися, насамперед потрібні такі владно-політичні складові:

1) наявність політичної волі щодо функціонування суду конституційної юрисдикції та судової системи в цілому;

2) посилення координації дій усіх органів державної влади, які в основу своєї діяльності зобов'язані покласти дотримання прав і свобод людини та які відповідальні за дотримання цієї вимоги;

3) усунення суб'єктивних причин, що впливають на процес формування складу Конституційного Суду, перешкоджають цьому процесу, що призводить до недієздатності Суду, впливає на незалежність суддів або ставить під сумнів легітимність судді¹;

4) підвищення рівня демократії в Україні;

5) дотримання стабільного політичного та соціально-економічного розвитку держави²;

6) підвищення рівня правової свідомості та правової культури суб'єктів конституційно-правових відносин, а також постійне і послідовне виховання поваги до Конституційного Суду та його рішень³.

Для того щоб рішення виконувалися вчасно, мають виконуватися і вимоги щодо діяльності самого Конституційного Суду України, а саме:

1) рішення та закладені в них правові позиції мають бути чіткими й зрозумілими для суб'єктів, які їх виконуватимуть, не містити двозначностей, що вимагатимуть додаткового роз'яснення та зумовлюватимуть розгляд аналогічних справ;

2) рішення Конституційного Суду України мають виноситися в межах його компетенції; шляхом тлумачення не повинні створюватися нові норми чи заповнюватися прогалини в правових актах, що ставитиме під сумнів легітимність правових позицій Суду, закладених у мотивувальній або резолютивній частинах його актів;

3) рішення мають виноситися в межах визначених законом процесуальних строків, порушення яких може утруднювати чи унеможливити виконання (наприклад, рішення у справах щодо конституційності окремих положень законів

¹ Заява Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) стосовно призначення суддів Конституційного Суду України від 16 грудня 2005 р.

² Див.: Івановська А. До питання про обов'язковість виконання рішень Конституційного Суду України органами державної влади // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права, 15–16 травня 2008 р. — Хмельницький, 2008. — № 3 (I). Спец-випуск. — С. 460–463.

³ Кудрявцев Ю. В. Конституционный Суд России: опыт и проблемы // Государство и право. — 1994. — № 1. — С. 135.

України про державний бюджет України, в яких йшлося про обмеження прав громадян на отримання пільг, компенсацій та інших соціальних гарантій тощо);

4) у рішеннях не може міститися невиправдана змінами до Конституції України зміна правових позицій; якщо ж правову позицію змінено, то причина такої зміни має бути глибоко проаналізована та обґрунтована доктринальними підходами;

5) рішення не повинні містити суперечностей у правових позиціях;

6) рішення повинні завершуватися зверненням до відповідного суб'єкта владних повноважень виконати необхідні дії у сфері правового регулювання суспільних відносин або у сфері правозастосування судів¹;

7) Конституційний Суд України має частіше використовувати надане йому право визначати порядок та строки виконання рішень, покладати на відповідні державні органи обов'язок щодо забезпечення їх виконання, вимагати від відповідних органів підтвердження виконання рішень Конституційного Суду України (стаття частина друга статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»), визначати наслідки прийняття рішення (йдеться про преюдиціальність рішень для судів загальної юрисдикції), звертати увагу на строки їх виконання тощо. Такими своїми правами Конституційний Суд України користується вкрай рідко².

Вирішення проблеми невиконання рішень на законодавчому рівні потребує таких кроків:

1) внесення змін до чинної Конституції України з метою усунення неузгодженостей та суперечностей, закладених Законом № 2222-IV;

2) врегулювання ряду проблем щодо порядку організації і діяльності Конституційного Суду України, процедури розгляду ним справ та виконання рішень шляхом прийняття спеціальних законів або внесення змін і доповнень до чинного. В Україні немає єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, яким була б урегульована проблема виконання рішень Конституційного Суду України.

В Основному Законі України Конституційному Суду України відведено окремий Розділ XII, у статті 153 якого закріплено, що порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом. Більш детально організація і порядок його діяльності врегульовані Законом України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (зі змінами)³ та Регламентом Конституційного Суду України від 5 березня 1997 року, прийнятим у новій редакції Рішенням Конституційного Суду України від 14 жовтня 2008 року № 34-р/2008 (далі — Регламент)⁴.

¹ Селіванов А. О. Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні // Право України. — 2009. — № 5. — С. 23–29.

² Із прийнятих 212 рішень і висновків за станом на 1 квітня 2009 року лише приблизно в 20 рішеннях визначено суб'єктів чи форми виконання рішення.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272; 2006. — № 42. — Ст. 383; 2006. — № 41. — Ст. 355; Голос України. — 2009. — № 85 (4585). — 13 трав.

⁴ <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=10715>

Регламентация порядку організації і діяльності Конституційного Суду України, процедури розгляду ним справ, визначена у Конституції України, надає широкі можливості законодавчому органу — Верховній Раді України — для нормативно-врегулювання зазначених положень законом. Регламент Конституційного Суду України має врегульовувати лише окремі питання внутрішньої діяльності Суду, однак Закон України «Про Конституційний Суд України» не передбачає встановлення процедури розгляду окремих категорій справ в актах з питань його внутрішньої роботи, а тому саме в Регламенті закріплені норми, що врегульовують процедуру розгляду справ Конституційним Судом України. До чинного Закону треба внести ряд змін і доповнень, які заповнили б прогалини щодо процедури розгляду окремих категорій справ. При цьому орган конституційної юрисдикції ризикує стати заручником ситуації, коли законодавчий орган, встановлюючи порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, процедуру розгляду ним справ та визначаючи повноваження, може на власний розсуд коригувати його діяльність та обсяг повноважень шляхом внесення змін до спеціального закону за звичайною законодавчою процедурою¹. Детальніша регламентація діяльності Конституційного Суду в Конституції України, на нашу думку, є більш прийнятною, бо виступатиме додатковою гарантією його незалежності.

У вирішенні проблеми виконання рішень органу конституційної юрисдикції застосовує на увагу досвід Молдови, яка врегулювала діяльність Конституційного Суду Молдови Кодексом конституційної юрисдикції²;

3) порядок організації і діяльності Конституційного Суду України на законодавчому рівні має регулюватися одним спеціальним законом, а процедура розгляду ним справ, на нашу думку, повинна бути визначена в іншому спеціальному законі, а не в Регламенті, адже здійснення конституційного судочинства не є внутрішньою діяльністю Конституційного Суду України, а має публічно-правовий характер, що є видом державно-владної контрольної діяльності, яка завершується прийняттям рішення, що підлягає обов'язковому виконанню;

4) порядок виконання рішень може бути встановлений у Законі України «Про Конституційний Суд України», до якого, скажімо, внесено додатковий розділ, що регулював би механізм виконання рішень Конституційного Суду України³ та процедуру контролю за виконанням його рішень. Такий контроль може належати самому Конституційному Суду України, зокрема його Секретаріату або спеціально утвореному в Секретаріаті структурному підрозділу. Л. Чубар вважає, що на сьогодні порядок виконання рішень Конституційного Суду України сформульований таким чином, що стосується діяльності самого Суду, а не

¹ Див: *Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом.*

² *Официальный монитор Республики Молдова. — 1995. — № 53–54. — Ст. 597; Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии: Сб. нормат. актов / Отв. ред. М. А. Митюков. — М., 1998. — С. 7.*

³ *Митюков М. А. Как исполняются решения Конституционного Суда Российской Федерации и конституционных (уставных) судов субъектов Федерации // Журнал российского права. — 2001. — № 7. — С. 7.*

суб'єктів правозастосування його рішень¹. На її думку, виконання рішень, по суті, завершує процедуру конституційного контролю, тому питання їх виконання не належить до конституційного судочинства, а є компетенцією тих державних органів, органів місцевого самоврядування та посадових осіб, яким це рішення адресоване безпосередньо². Є думка, що нагляд за виконанням рішень Конституційного Суду України повинна здійснювати прокуратура шляхом прокурорського нагляду³. Такі позиції заслуговують на увагу і потребують більш глибокого вивчення;

5) порядок виконання рішень може визначитися окремими розділами, які можна внести до чинних законів, що врегульовують порядок виконання рішень судів загальної юрисдикції (про це йшлося вище);

6) порядок виконання зазначених рішень може визначитися окремим спеціальним законом, який врегульовував би строки, особливості, процедуру, механізм виконання рішень Конституційного Суду України та контролю за їх виконанням, передбачав би створення нових органів або структур у вже існуючих виконавчих органах, які виконуватимуть акти органу конституційної юрисдикції та будуть відповідальні за їх належне виконання, бо саме під час здійснення Конституційним Судом України судочинства та винесення підсумкових актів з питань конституційного контролю ним реалізуються державно-владні повноваження;

7) можливе внесення змін та доповнень до законів України «Про Президента України», «Про Кабінет Міністрів України», а також до Регламенту Верховної Ради України, якими б врегульовувався механізм виконання рішень Конституційного Суду України з покладенням на ці органи відповідних обов'язків, тобто доповнити законодавчі механізми щодо гарантій виконання рішень Конституційного Суду України⁴;

8) питання доцільності встановлення на законодавчому рівні відповідальності за невиконання рішень та визначення такої відповідальності (це має бути конституційно-правова, адміністративна, кримінальна чи інший вид відповідальності) можуть знайти своє вирішення шляхом внесення змін до чинного законодавства або прийняття нових законів. Показовими є приклади Білорусі⁵, Азербайджанської Республіки⁶, де законами (відповідно статтями 80, 167) встановлено кримінальну відповідальність за невиконання, відмову у виконанні та неналежне виконання рішень Конституційного Суду. П. Євграфов вважає, що виконання рішень Конституційного Суду є обов'язком кожного, а встановлена у статті 382 Кримінального кодексу України відповідальність за невиконання рішення суду за-

¹ Чубар Л. Обов'язок державних органів виконувати рішення Конституційних судів // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 58.

² Там же. — С. 55.

³ Лучин В. О., Доронина О. Н. Жалобы в Конституционный Суд Российской Федерации. — М., 1998. — С. 151.

⁴ Васильев Г. Деякі законодавчі аспекти проблеми виконання рішень Конституційного Суду України // Юридичний журнал. — 2002. — № 6. — С. 30.

⁵ Уголовный кодекс Республики Беларусь // Ведомости национального собрания Республики Беларусь. — 1997. — № 25–26. — Ст. 465.

⁶ Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. — Москва: Зерцало, 1998. — С. 186.

гальної юрисдикції стосується, зокрема, невиконання, неналежного виконання, відмови у виконанні рішень Конституційного Суду України¹.

У цьому напрямі можна запропонувати такі кроки:

— встановлення на законодавчому рівні конституційно-правової відповідальності (наприклад, відправлення у відставку або звільнення з посади посадових осіб тощо);

— визначення на законодавчому рівні такого складу правопорушення, як невиконання, неналежне виконання, відмова від виконання рішень Конституційного Суду України, та встановлення відповідних санкцій. Цей закон може передбачати юридичні підстави для визначення конституційної, кримінальної або адміністративної відповідальності та, зокрема, процедурні питання відсторонення від посад вищих посадових осіб², адже в законодавстві України відсутнє поняття такого правопорушення, як невиконання рішень. Спроба врегулювати цю законодавчу прогалину була зроблена народним депутатом України О. Грачовим, який вніс законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 липня 2004 року № 5772, де запропонував доповнити його статтею 186⁶, що передбачала новий вид адміністративного правопорушення — невиконання рішень Конституційного Суду України і відповідно санкцію у вигляді накладення штрафу на громадян та посадових осіб. Народні депутати України М. Маркуш та О. Грачов подали на заміну законопроект від 16 лютого 2005 року № 5772 про внесення змін до статті 382 Кримінального кодексу України (щодо відповідальності посадових осіб за невиконання судових рішень), де пропонувалося встановити кримінальну відповідальність за невиконання рішень та висновків Конституційного Суду України;

9) потребує вирішення на законодавчому рівні проблема визначення правової природи рішень Конституційного Суду України, зокрема закладених у них правових позицій.

Оскільки виконання актів Конституційного Суду України є комплексною проблемою, то для її вирішення потрібно застосувати комплексні підходи, частина з яких була предметом дослідження у цій статті.

¹ Євграфов П. Б. Виконання рішень Конституційного Суду є обов'язком кожного // Юридичний журнал. — 2003. — № 5 (11). — С. 112–115.

² Селіванов А., Євграфов П. Вирішальне слово — за Конституційним Судом: діалог постійного Представника Верховної Ради у Конституційному Суді України, д-ра юрид. наук, проф. А. Селіванова і заступника голови Конституційного Суду України, канд. юрид. наук, доцента П. Євграфова // Людина і влада. — 1999. — № 8–10. — С. 28–32.

Демократія в системі цінностей
конституційного ладу
(за матеріалами практики
Конституційного Суду України)

Ю. Барабаш,

завідувач кафедри конституційного права України
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

За 18 років незалежності України термін «демократія» став чи не найуживанішим серед політичних діячів та професійних юристів. Ця категорія стала також складовою юридичної техніки, що використовується при написанні актів чинного законодавства¹.

Однак беззаперечним є те, що особливої ваги демократія набула після прийняття Конституції України 1996 року й окреслила подальший державно-правовий розвиток нашої країни. У статті 1 Основного Закону Україну проголошено демократичною державою. Ця норма Конституції України, як стверджують вчені-правознавці, має не стільки констатуюче значення, скільки є вираженням прагнення і створенням відповідних конституційних передумов для подальшої реалізації демократичних принципів². Натомість детальний нормативний зміст такої характеристики Української держави має визначитися в актах поточного законодавства та рішеннях Конституційного Суду України, насамперед у його правових позиціях, що для вітчизняної правової системи є доктринальними.

Що стосується останнього аспекту, то в першу чергу йдеться про інтерпретаційні акти єдиного органу конституційної юрисдикції, в яких розкривається зміст зазначеної конституційної норми. Окрім цього, не менше значення має діяльність Конституційного Суду як органу правової охорони Конституції України при перевірці на відповідність її приписам проектів законів про внесення конституційних змін. Саме в процесі реалізації цього функціонального завдання, на наше переконання, найповніше розкривається потенціал категорії «демократія» як конституційної цінності, або цінності конституційного ладу.

Варто зазначити, що у вітчизняному конституціоналізмі досліджувалися переважно теоретичні аспекти «ціннісного» потенціалу демократії, її принципів. Серед вчених, які вивчали ці питання, — В. Тацій, Ю. Тодика, О. Петришин,

¹ Наприклад, див.: Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року.

² Конституція України: Наук.-практ. комент. — Х.: Право; К.: Ін Юре, 2003. — С. 10.

В. Кампо, Ю. Баулін¹ та інші. Натомість автор статті ставить перед собою завдання охопити практичні аспекти зазначеної проблематики. Тому предметом роботи є аналіз правових позицій Конституційного Суду, що стосуються демократичних принципів організації державної влади, дослідження конституційних механізмів захисту демократії в нашій державі за участю Суду, а метою роботи є вироблення рекомендацій щодо удосконалення цих механізмів.

Насамперед слід зазначити, що в інтерпретаційних рішеннях Конституційного Суду досить рідко можна зустріти системне, або розширене, тлумачення статті 1 Основного Закону, яка закріплює демократичний характер Української держави. Конституційний Суд зосереджує увагу переважно на таких виявах демократії, як формування та функціонування публічної влади й інститутів громадянського суспільства. Розглянемо докладніше правові позиції, в яких він обґрунтовує цінність демократії.

1. В окремих випадках єдиний орган конституційної юрисдикції розглядає демократичну державу в контексті конституційного принципу політичної та ідеологічної багатоманітності. Наприклад, тлумачення Судом положень пункту 6 частини другої статті 81 Конституції України та інших нормативних приписів, що стосуються перебування народного депутата у фракції. Аргументуючи своє Рішення від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008 у цій справі, він зазначив, що «принципи демократичної правової держави, зокрема політична та ідеологічна багатоманітність суспільного життя в Україні, обумовили конституційні засади структурування та внутрішньої організації діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі... В цьому процесі визначальну роль відведено депутатським фракціям, у тому числі у формуванні коаліції депутатських фракцій, її участі у процедурі призначення Прем'єр-міністра України та формування складу Кабінету Міністрів України (частини шоста, сьома, восьма статті 83 Конституції України), у можливому припиненні повноважень народного депутата України, оскільки останнє прямо залежить від перебування (входження, виходу) народного депутата України у відповідній депутатській фракції (пункт 6 частини другої, частина шоста статті 81 Конституції України) та створення обставин щодо можливого дострокового припинення повноважень парламенту Президентом України, якщо протягом одного місяця у Верховній Раді України не буде сформовано коаліцію депутатських фракцій (пункт 1 частини другої статті 90 Конституції України)».

¹ Наприклад, див.: *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.* / М. В. Цвік, О. В. Петришин, В. Я. Тацій, С. І. Максимов, М. І. Панов, П. М. Рабінович. — Х.: Право, 2008. — Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. — 726 с.; *Тацій В., Тодика Ю.* Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні // *Право України.* — 2001. — № 6. — С. 3–7; *Конституційно-правові засади становлення української державності* / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян, І. В. Яковюк, О. В. Петришин. — Х.: Право, 2003. — 326 с.; *Кампо В. М.* Суспільство і право: 2004–2006. Роздуми українського вченого-конституціоналіста. — К., 2007. — 73 с.; *Конституція і народний суверенітет в Україні: проблеми теорії і практики реалізації* / За заг. ред. В. М. Кампа, М. В. Савчина. — К., 2008. — С. 150–197; *Баулін Ю.* Нормативное выражение конституционных ценностей и их значение в деятельности Конституционного Суда Украины // *Международный альманах «Конституционное правосудие в новом тысячелетии».* — Ереван: НЖАР, 2008. — С. 218–223.

2. Необхідність додержання періодичного характеру виборів. Така правова позиція була сформульована Конституційним Судом у справі про тлумачення частини восьмої статті 83 Конституції України: «Визначальне значення для функціонування демократичної держави, її республіканських засад має встановлений Основним Законом України порядок формування органів державної влади, зокрема періодичність їх обрання та призначення» (Рішення від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009). У подальшому Суд звертався до цієї позиції, коли тлумачив положення частин першої та другої статті 141 Конституції України. У розвиток цієї позиції була висловлена інша, відповідно до якої Конституційний Суд дійшов висновку, що на конституційному рівні «закріплено принцип періодичності проведення виборів, застосування якого згідно з міжнародними актами є важливою складовою їх демократичності» (Рішення від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009).

3. Для демократичного розвитку Української держави велике значення має застосування принципів справедливості та розмірності при врегулюванні відносин у сфері правового статусу людини та інститутів громадянського суспільства. Така правова позиція була висловлена Конституційним Судом у справі про утворення політичних партій: «Обмеження у фінансуванні політичної діяльності іноземними державами, їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями, введене пунктом 3 статті 15 Закону саме в інтересах національної безпеки, повністю відповідає зазначеним конституційним положенням та нормам міжнародно-правових актів і узгоджується з принципом справедливості та розмірності, визнаного критерієм ідеології справедливості у демократичній державі» (Рішення від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007).

4. Іншим виявом демократичної організації діяльності українського парламенту, за правовими позиціями Конституційного Суду, є колегіальний спосіб прийняття Верховною Радою своїх рішень. Так, у справі щодо повноважності Верховної Ради України Суд дійшов висновку, що Верховна Рада «як представницький орган працює за демократичним принципом прийняття рішень не одноголосно, а конституційно визначеною більшістю (стаття 91 Конституції України)» (Рішення від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002).

У цьому контексті слід зазначити, що Конституційний Суд неодноразово звертав увагу на необхідність дотримання демократичного характеру процесу ухвалення рішень таким колегіальним органом, як парламент. Достатньо згадати вкрай важливе рішення Суду у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України (Рішення від 7 липня 1998 року № 11-рп/98). Ґрунтуючись на закріпленому у статті 5 Конституції України принципі народовладдя, виявом якого є делегування народом влади органам представницької демократії, Суд дійшов висновку, що «народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України». На нашу думку, порушення цієї вимоги при ухваленні парламентом рішень є підставою для визнання їх неконституційними відповідно до частини першої статті 152 Конституції України.

Разом із тим зауважимо, що правова засада Конституційного Суду щодо зазначеної вимоги демократичної організації діяльності парламенту ним самим

жодного разу не застосовувалася, тоді як конституційні подання до Суду були: неодноразово зверталися народні депутати України з проханням визнати неконституційним той чи інший акт парламенту у зв'язку з тим, що під час голосування частина парламентаріїв не могла здійснити власне волевиявлення, оскільки перебувала не тільки поза межами сесійної зали Верховної Ради, а й поза межами держави. Однак кожного разу відмова Конституційного Суду у відкритті провадження (чи прийняття ним рішення про його припинення) аргументувалася тим, що «суб'єкт права на конституційне подання та його представник не надали належних і достатніх даних, що свідчили б про допущені порушення» (Ухвала від 25 січня 2001 року № 1-уп/2001), або ж тим, що «достовірно встановлених компетентними державними органами фактів відсутності таких народних депутатів України у сесійній залі в момент голосування в конституційному поданні не наведено» (Ухвала від 11 липня 2002 року № 46-у/2002). Подальше провадження, на думку Конституційного Суду, виявлялося неможливим, оскільки відповідно до виробленої самим Судом правової позиції «встановлення фактів правопорушень з боку народних депутатів України до компетенції Конституційного Суду України не належить» (Ухвала від 27 грудня 2001 року № 47-у/2001).

Дозволимо собі висловити кілька міркувань з цього приводу. По-перше, беззаперечним є те, що вітчизняний Конституційний Суд здійснює абстрактний контроль, а тому в процесі здійснення конституційного контролю повинен позбуватися дріб'язкових, фактологічних моментів. Однак при цьому не слід забувати, що в окремих випадках контроль, здійснюваний Судом, набуває конкретного характеру. Йдеться, насамперед, про роль Конституційного Суду у процедурі імпичменту Президента України: Суд має перевірити дотримання парламентом та його органами конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент і надати з цього приводу відповідний висновок (частина шоста статті 111 Конституції України). Тому виникає цілком логічне запитання, чи зможе Конституційний Суд у цьому випадку відмовити у відкритті провадження, чи його припинити, використовуючи наведену аргументацію та правові позиції?

По-друге, знову ж таки погоджуючись із Конституційним Судом, можемо зазначити, що основним предметом контролю Суду є акти органів публічної влади. Натомість в Основному Законі України стверджується, що поряд із актами Конституційний Суд може визнати неконституційними також і дії відповідних суб'єктів конституційних правовідносин, оскільки «матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку» (частина третя статті 152 Конституції). Правда, достеменно зрозуміти зміст цього конституційного положення важко з огляду на відсутність згадки про подвійний предмет контролю в інших конституційних нормах. Однак постановка питання про дії відповідних суб'єктів як предмет конституційного контролю не має вже суто абстрактно-теоретичного характеру. Після прийняття Конституційним Судом Рішення від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003 у справі щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України ця проблематика набула цілком

реального практичного окреслення (але з огляду на зміни до Конституції України 2004 року, очевидно, потрібна нова конституційно-судова практика¹).

По-третє, виникає ще одне суто процедурне запитання: що заважає Конституційному Суду чи судді-доповідачу по справі отримати відповідні відомості про присутність (відсутність) народних депутатів України під час голосування у парламенті або ж поставити питання про надання таких відомостей суб'єктами права на конституційне подання? Невже це виходить за межі підготовки справи до судового розгляду?

І, нарешті, останнє. В теорії конституційного права важливою складовою правової охорони Конституції України визнається інститут конституційно-правової відповідальності². Проявом притягнення посадових осіб до конституційно-правової відповідальності є визнання їх дій (бездіяльності) неконституційними. Тому заради підвищення ефективності правової охорони Основного Закону України Конституційному Суду, з урахуванням наведеної аргументації, слід діяти більш рішуче у випадках, коли йдеться про порушення конституційної процедури з боку народних депутатів чи інших владних суб'єктів при ухваленні тих чи інших рішень³. Така роль Суду в механізмі притягнення винних осіб до конституційно-правової відповідальності до останнього часу здійснюється не повною мірою, що негативно впливає на утвердження конституційних цінностей в українському суспільстві.

5. Конституційний Суд вбачає вияв демократичного характеру Української держави також і в гарантуванні на конституційному рівні місцевого самоврядування: «Функціонування і розвиток місцевого самоврядування є визначальним для будь-якої демократичної держави. Форми місцевого самоврядування у кожній державі зумовлюються її політичним, територіальним устроєм, історичними, національними, економічними та іншими ознаками. Ці конституційні положення свідчать про те, що Україна не тільки закріплює гарантії місцевого самоврядування в Конституції, а й визнає його як одну з фундаментальних засад демократичного устрою держави і суспільства» (Рішення від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001).

6. Надзвичайно принциповим аспектом демократичної організації державного життя, що розкривається в рішеннях Конституційного Суду, на нашу думку, є неприпустимість конкуренції між формами безпосередньої та представницької демократії: «правове регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії, зокрема референдуму, спрямоване на те, щоб поєднати ці форми із способами та засобами, які характеризують представницьку демократію,

¹ Йдеться про те, що після внесення змін до Конституції України у 2004 році Президент позбувся права вето на закони про внесення змін до Конституції, а після прийняття Судом рішення від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 — і на закони, прийняті на референдумі.

² Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція України. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — С. 20.

³ Хоча заради справедливості слід зазначити, що останнім часом у рішеннях Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 та від 14 липня 2009 року № 18-рп/2009 скасовано два закони саме з підстав порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення та набрання ними чинності.

взаємодоповнити їх, але не зробити конфліктними з можливою підміною парламенту референдумом (чи навпаки)» (Рішення від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008). Хоча з огляду на відсутність реальних та ефективних механізмів використання інституту референдуму для врегулювання державно-правових конфліктів¹ на конституційному рівні бояться небезпеки застосування цієї форми безпосередньої демократії на шкоду функціонуванню представницьких інституцій, скоріше за все, марно².

Разом із тим, на наш погляд, Конституційний Суд в окремих випадках використовував правовий потенціал засади конституційного ладу, закріпленої в статті 1 Основного Закону України, не повною мірою. Йдеться про те, що демократія — це не тільки політичне багатоманіття, періодичні вибори, колегіальний спосіб прийняття рішень у парламенті, гарантування місцевого самоврядування, а й спосіб організації та функціонування публічної влади, заснований на взаємодії вищих владних інституцій. До того ж взаємодія не є самоціллю.

Досягти ефективного рівня врядування, забезпечити досягнення визначених у Конституції України цілей, гарантувати реалізацію основних прав та свобод можна лише у випадку, коли владні суб'єкти не тільки не втручаються у компетенцію органів, що представляють інші гілки влади, а й контактують на всіх етапах розробки та реалізації важливих державних рішень. Академік Ю. Тодика неодноразово акцентував на тому, що взаємодія вищих органів влади є складовою демократичного принципу поділу влади³.

Коли ми говоримо про необхідність врахування у процесі тлумачення зазначеної складової, то маємо на увазі рішення Конституційного Суду, що стосуються ухвалення вищими владними інституціями, насамперед парламентом та Президентом України, рішень у кадровій, нормотворчій та інших державних сферах. Для прикладу наведемо акти Суду щодо номінаційних повноважень зазначених органів влади у сфері зовнішньої політики.

Розглядаючи справу про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України, Конституційний Суд користувався різними способами тлумачення норм права. Зокрема застосування системного методу дало змогу Суду дійти тих самих правових висновків, що й використання інших способів інтерпретації. Конституційний Суд зазначив, що, зіставляючи зміст пункту 12 частини першої статті 85 (предмет тлумачення) з нормами пунктів 12¹, 18, 21 частини першої статті 85 та пункту 10 частини першої статті 106 Конституції України та незважаючи на провідну роль глави держави у сферах зовнішньої політики, національної безпеки та оборони, парламент вправі звільнити міністрів оборони

¹ Детальніше про державно-правові конфлікти, наприклад, див.: *Барабаш Ю. Г.* Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. — Х.: Право, 2008. — 220 с.; *Єзеров А.* Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні. — Одеса: Юрид. л-ра, 2008. — 240 с.; *Конституційна конфліктологія. Конституційні механізми подолання політичних криз: Посіб.* — К.: Ін-т громадян. сусп-ва, 2008. — 187 с.

² Більш детально див.: *Барабаш Ю. Г.* Шляхи оптимізації конституційної моделі інституту референдуму в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 6. — С. 31–40.

³ *Тодика Ю. Н.* Основи конституційного строя. — Х.: Факт, 2000. — С. 76–78.

та закордонних справ (що призначаються за поданням Президента) і без відповідного подання глави держави (Рішення від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007). По суті, при наданні офіційної інтерпретації цим конституційним положенням Суд надав перевагу формально-логічному методу тлумачення¹.

Натомість зовсім по-іншому Конституційний Суд витлумачив механізм зовнішньої політики та роль глави держави у ньому при розгляді справи за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави».

По-перше, Суд висловив слушну позицію стосовно важливості узгодженої діяльності органів публічної влади та посадових осіб у процесі демократичного вироблення державних рішень: «Зовнішня політика є важливим напрямом діяльності держави, а її ефективність потребує стабільності зовнішньополітичного курсу, координації та узгодженості дій органів державної влади».

Однак при цьому Конституційний Суд визнав за можливе самостійне розширення главою держави власної компетенції в частині погодження з ним рішень про кадрові призначення у Міністерстві закордонних справ України: «Попереднє погодження кандидатур на посади в Міністерстві закордонних справ України, передбачене в Указі, є процедурою узгодження дій Міністра закордонних справ України з Президентом України щодо призначення цих посадових осіб. Вона не підміняє рішення про призначення цих осіб на посади як вольового акта посадових осіб або органів, до чієї компетенції віднесене прийняття таких рішень, і не може розглядатися як обов'язкова складова цього рішення» (Рішення від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009).

І все це на фоні не раз висловлюваної Судом правової позиції, згідно з якою повноваження Президента України у сфері здійснення державної влади вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження у цій сфері, не кажучи вже про підзаконні акти (рішення від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України), від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004 (справа про Координаційний комітет), від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади), від 8 жовтня 2008 року № 21-рп/2008).

Таким чином, ідея необхідності взаємодії вищих органів влади поступово знаходить своє відображення в правових позиціях Конституційного Суду, хоча й не так часто, як це могло бути.

Звичайно, кожне з аналізованих рішень Конституційного Суду виписано на високому доктринальному рівні й ґрунтується на цілком логічній конституційно-правовій аргументації, однак було б доречно якнайповніше використовувати ціннісний потенціал такої засади конституційного ладу, як демократичний характер Української держави. Саме Суд здатен перетворити припис статті 1 Основ-

¹ Тацій В. Я. Конституційна реформа в Україні: сучасний стан та перспективи подальшої реалізації // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 6. — С. 20.

ного Закону України з суто декларативного на «живу» норму конституційного права, оскільки його правові позиції мають важливе доктринальне значення і є реальним орієнтиром для розбудови системи вітчизняного конституціоналізму. Це можливо, якщо Конституційний Суд частіше вдаватиметься до системного та інших видів тлумачення і застосування цього конституційного принципу в процесі контрольної та інтерпретаційної діяльності, при формуванні нових правових позицій щодо такого різнобічного явища, як демократія.

Правові позиції Суду мають спрямовувати увагу владних суб'єктів не лише на невтручання однієї владної інституції в компетенцію іншої (що в багатьох випадках є причиною виникнення державно-правових конфліктів), а й, насамперед, на необхідність взаємодії та комунікації¹ між ними. Адже модерна українська демократія², як і європейська, може існувати лише у постійному пошуку компромісів та інколи консенсусу між керівними органами влади.

Іншим аспектом розглядуваного нами питання є захист Конституційним Судом демократичних засад організації державного та суспільного життя під час спроб змінити конституційний лад. Насамперед зазначимо, що відповідно до приписів чинної Конституції України серед «матеріальних» обмежень внесення змін до Основного Закону практично не згадуються засади конституційного ладу, за винятком приписів стосовно незалежності та територіальної цілісності держави. На першому місці в цьому переліку — права і свободи людини і громадянина (частина перша статті 157 Конституції).

Натомість практика європейського конституціоналізму свідчить, що такий перелік має бути значно ширшим. Скажімо, серед «недоторканих» приписів зустрічається республіканська форма правління, поділ влади, незалежність правосуддя тощо. Перше з названих положень можна знайти в конституціях Греції (йдеться про незмінність президентсько-парламентської форми правління; частина перша статті 110), Португалії (пункт b) частини першої статті 288), Румунії (частина перша статті 148) та Франції (частина п'ята статті 89). Вартим уваги в цьому контексті є досвід здійснення попереднього конституційного контролю Конституційним Судом України при аналізі проектів внесення змін до Конституції.

Одразу зазначимо, що на перших етапах свого функціонування Конституційному Суду України інколи доводилося самому перебувати на «межі конституційності» заради недопущення прийняття недолугих та антидемократичних конституційних поправок. Одним із таких «хитромудрих» ходів є застосування інституту припинення конституційного провадження в частині перевірки подібних норм. Як приклад, припинення конституційного провадження щодо положення законопроекту «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» № 7091 від 23 лютого 2001 року, яким передбачалося надання парламентським комітетам права «здійснювати контроль за виконанням законів і постанов Верховної Ради України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами». На думку Конституційного Суду, надання цим органам парламенту занадто широкою контрольної компетенції дозволило б їм втручатись у діяльність не тільки виконавчих структур, а й органів судової влади, що в умовах демократичної держави є абсолютно неприпустимим. Не знайшовши в таких новаціях обмеження прав людини, Суд просто припинив проваджен-

ня «щодо цієї частини законопроекту» (Висновок від 16 жовтня 2002 року № 1-в/2002).

При цьому Конституційний Суд послався на статтю 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», якою передбачені такі підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, як відсутність встановленого Конституцією України, Законом «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання, конституційне звернення; невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом «Про Конституційний Суд України»; невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні. Ці підстави застосовуються також і для припинення провадження у справі (§ 51 Регламенту Конституційного Суду України). Вочевидь, жодна з цих підстав не мала місця при аналізі Судом законопроекту № 7091.

У подальшому Конституційний Суд вже не вдавався до таких радикальних кроків, а лише звертав увагу законодавця на неприпустимість запровадження тих чи інших конституційних правил в умовах демократичної держави. Так, надаючи Висновок у справі про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших Конституції України, Суд висловив таку правову позицію з приводу пропозиції народних депутатів викласти частину другої статті 85 Основного Закону України в редакції, що передбачає можливість розширення компетенції парламенту за рахунок прийняття відповідних законів: «Конституційний Суд України вважає, що запропонована редакція частини другої статті 85 Конституції України не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина... Водночас Конституційний Суд України виходить з того, що конституційний лад демократичної, правової держави має одним з головних принципів здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Новелізація Конституції України положенням про можливість Верховної Ради України шляхом прийняття законів визначати власні повноваження як єдиного органу законодавчої влади не відповідає б закріпленому в частині першій статті 6 Конституції України принципу поділу влади. Організація і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, впливає зі змісту статті 3 Конституції України» (Висновок від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003).

Таким чином, утвердження демократичних цінностей в нашому суспільстві ще потребує значних зусиль і часу. Безперечно, провідна роль у цьому процесі має бути відведена Конституційному Суду України як органу, що здійснює правову охорону Основного Закону та своїми правовими позиціями створює доктринальне підґрунтя для розвитку вітчизняного конституціоналізму. Очевидним також є й те, що для досягнення оптимального результату потрібен не тільки перегляд підходів Суду до інтерпретації положень Конституції України, в яких закріплені демократичні засади організації державного і суспільного життя, а й відповідний перегляд переліку матеріальних обмежень у процесі конституційної реформи, до якого обов'язково мають увійти такі цінності, як демократія.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ!

Судді та працівники апарату Конституційного Суду України щиро вітають суддів Конституційного Суду України у відставці з ювілеями!

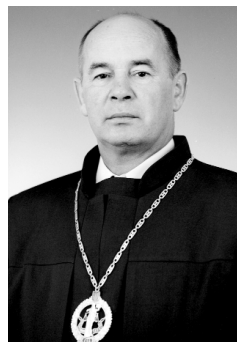
МАЛИННИКОВУ
Людмилу Федорівну

ЧУБАР
Людмилу Пантеліївну

ТИХОГО
Володимира Павловича

ЄВГРАФОВА
Павла Борисовича

За вашими плечима — багато значних здобутків у юридичній сфері й досягли ви їх завдяки великому працелюбству, неабиякій наполегливості. Вам випала нагода започаткувати діяльність Конституційного Суду України, зробити вагомий, неоціненний внесок у його становлення та розвиток, докласти чималих зусиль, щоб він став авторитетним, незалежним органом — гарантом забезпечення захисту конституційних прав і свобод громадян. Бажаємо вам, шановні наші ювіляри, завжди бути здоровими й енергійними, з радістю зустрічати кожний новий день! Довголіття, добробуту, усіх земних гараздів вам і вашим родинам!

До уваги шановних авторів!

«Вісник Конституційного Суду України» є друкованим органом Конституційного Суду України, який постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року включено до переліку видань, публікації в яких зараховуються у разі захисту дисертації як наукові роботи.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України; публікуються наукові статті, наукові повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи і посади, контактних телефонів, електронної пошти. Примірник рукопису підписує автор.

Разом із рукописом до редакції подається його електронна копія, записана у вигляді окремого електронного документа.

Обсяг наукових статей — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок машинописного тексту через півтора інтервала. Шрифт — Peterburg, розмір шрифту 14. Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати за погодженням з автором назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

*Матеріали для публікації надсилайте за адресою:
01033, м. Київ, вул. Жиянська, 14, Конституційний Суд України,
редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України»,
тел.: 238-11-54*

Завідувач *Відповідальний*
редакційно-видавничого відділу *секретар*
Секретаріату **К. Пігнаста**
Конституційного Суду України тел.: 238-11-54
В. Тичина e-mail: court@ccu.gov.ua
тел.: 238-10-32

Видавець
Видавничий Дім «Ін Юре»
01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4б
Тел./факс: (044) 234-69-72
E-mail: info@inyure.kiev.ua
www.inyure.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:
Пазенко О. С.,
Сидорська Н. П.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку: 21.10.2009.
Формат 70 x 100¹/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8,13. Обл. вид. арк. 6,25.
Зам. № 9-1102
Наклад 710
Ціна договірна

Віддруковано у **ЗАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.